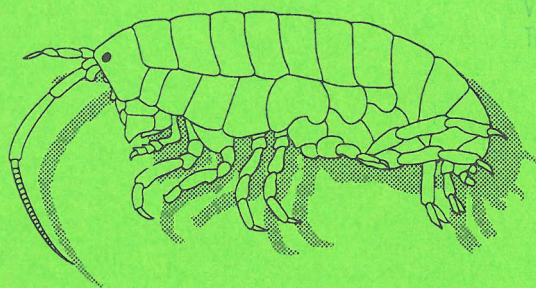

Afgiftekantoor Oostende X

ISSN 0773-3542

IZWO

INSTITUUT VOOR ZEEWETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK v.z.w.
INSTITUTE FOR MARINE SCIENCE FOUNDATION
VICTORIALAAN 3 - B-8400 OOSTENDE BELGIUM
Tel: +32-(0)59-321045 - Fax: +32-(0)59-321046

De Strandvlo

Verantwoordelijke uitgever: Francis Kerckhof, Muscarstraat 14, 8400 Oostende

IZWO -V Z W

Victorialaan 3

B-8400 Oostende

Driemaandelijks Tijdschrift
van **De Strandwerkgroep België**

Jaargang *15* nr. *3*

September 1995

Periodiek van "De Strandwerkgroep", vereniging voor mariene biologie.
Verschijnt driemaandelijks.

Voorzitter: Francis KERCKHOF, Muscarstraat 14, 8400 Oostende. Tel. 059/50.72.94

Penningsmeester, ledenadministratie & verkoop oude nrs. van De Strandvlo: Bart

VERHAEGHE, Zuidbroekstraat 11, 8600 Woumen. Tel. 051/50.23.46

Secretaris: Dirk WOUTERS, Balansstraat 167 (bus 4), 2018 Antwerpen. Tel. 03/248.29.37

Redacteur: Ingrid JONCKHEERE, Kerkeweg 32, 8490 Snellegem. Tel. 050/81.37.68 of
058/52.19.46

Natuurhistorisch Archivaris: Jean-Paul VANDERPERREN, Hoogstraat 137, 1980 Zemst.

Tel. 015/61.07.81

Public Relations: Marie-Thérèse PANNEELS-VANHAELLEN, Lindegarde 3, 1830 Machelen.

Tel. 02/251.86.56

Bestuurslid: Guido RAPPE, Kapelstraat 3, 9910 Ursel. Tel. 093/74.39.68

Abonnementsprijs: 250,- BEF. Te storten op rek. 001-1091291-20, t.n.v. "De Strandwerkgroep"
p/a B. VERHAEGHE (zie hoger). Buitenlandse leden gebruiken postrek. 000-1493424-12.
In Nederland kan gestort worden op postgiro 0222305 met vermelding "Strandwerkgroep
België". Het lidgeld bedraagt 15 gulden.
Je kunt steunlid worden door storting van minimum 500,- BEF.

Inhoud

De Strandwerkgroep rouwt - Poëzie	79
Woord vooraf - Bestuursmededelingen - Excursiekalender.	81
19095 Wouters, D. Notities over <i>Ensis directus</i> , <i>Littorina littorea</i> e.a. 'Westeuropese' mollusken aan de Amerikaanse Oostkust.	86
19100 Mares, J. De Chinese wolhandkrab <i>Eriocheir sinensis</i> (H. Milne Edwards, 1854).	90
19102 Jacobs, M. Vreemdsoortige misvorming van een <i>Sepia officinalis</i> (L., 1758)-rugschild.	95
19103 Vanhaelen, M.-Th. Invasieachtig aanspoelen van <i>Loligo</i> -eiertrossen aan de Westkust op 29 en 30 april 1995.	97
19105 Rappé, G. Zeevogels en zeezoogdieren als schietschijf van vissers en militairen.	101
19107 Wouters, D. Opmars van <i>Ensis directus</i> in oostzee lijkt gestopt.	102
19108 Vanhaelen, M.-Th. Spectaculaire stranding van verse wijde-mantelschelpen <i>Aequipecten opercularis</i> (L., 1758) te Bray-Dunes op 21 januari 1995.	103
19110 Bauwens, F. Wie wist het? Vervolg.	108
19112 Vanhaelen, M.-Th. De schaalhoren <i>Patella vulgata</i> , levend te Koksijde.	112
19115 Eneman, E. Knotszakpijp of Japanse zakpijp <i>Styela clava</i> (Herdman, 1882) in de Spuikom van Oostende	113
Poëzie	114
19118 Vanhaelen, M.-Th. <i>Lutraria angustior</i> (Philippi, 1844) met vers dier te Koksijde.	115
19121 Jacobs, M. Een vondst van <i>Sepia pharaonis</i> (Ehrenberg, 1831) aan de Belgische Westkust.	117
Korte Mededelingen.	120

De Strandwerkgroep rouwt

Op donderdag 3 augustus overleed Dirk Wouters. Hij werd met zijn bromfiets op een kruispunt aangereden door een auto en was vrijwel op slag dood. Dirk werd 44 jaar oud.

Voor de Strandwerkgroep komt het heengaan van Dirk bijzonder hard aan. In de vrij korte tijd dat hij secretaris was van onze vereniging ontpopte hij zich tot een waardevol medewerker die heel wat taken op zich nam en die nauwgezet uitvoerde. Met zijn levendige belangstelling en liefde voor de natuur, de zee en de kust in 't bijzonder, voelde hij zich meteen op zijn plaats in de Strandwerkgroep en dat kon iedereen die hem kende en meemaakte ook meteen merken. Eerst nog wat schuchter, later voluit ontplooipte hij allerlei initiatieven en activiteiten die als het ware een dimensie meer gaven aan de werking van de Strandwerkgroep.

Daarvan getuigen de talrijke artikeltjes en mededelingen van zijn hand gepubliceerd in de laatste nummers van de Strandvlo. Ook dit nummer, dat bij zijn overlijden bijna persklaar was, getuigt opnieuw van zijn enthousiasme en brede belangstelling voor de kust en het mariene milieu.

Dirk onderhield met velen van ons en niet alleen met de bestuursleden, geregelde contacten. Hij belde op, schreef regelmatig met nieuws of zo maar. De meesten van ons hadden dan nog heel recent, tot kort voor zijn dood, gesproken met Dirk. Hij vertelde enthousiast over de vorderingen van enkele initiatieven, o.a. contacten met Nederland en Engeland, het strandvegen, over nieuwe plannen, nieuws over de Chinese wolhandkrab enz... kortom hij was boordevol plannen en nieuwe ideeën. Het is dan ook pijnlijk dat daar nu opeens zo'n abrupt einde aan is gekomen. Bij iedereen van ons blijft een grote leegte achter.

Namens het bestuur.

DE BUIGZAAMHEID VAN HET VERDRIET

dit leven zachtjes ken ik het
zachtjes loop ik eruit
als een kind uit de zandbak
ik stroom vol
met vredige zoetigheid

deze man goed kende ik hem
ik liep steeds met hem mee
zoals een kind langs het strand gaat
de zee groet
in langzame statigheid

er zijn zoveel andere levens
en zoveel andere mannen
een jongen speelt op een fluitje
in de avond
met vredige zoetigheid

dit leven zachtjes ken ik het
ik loop steeds eruit
zoals een kind uit het strand gaat
vol zee stroomt
in langzame statigheid.

Hans Lodeizen
Uit : Het innerlijk behang
en andere gedichten
Uitgeverij : G.A. Van Oorschot Amsterdam

VOORWOORD

Het valt niet mee om een voorwoord te schrijven voor dit derde nummer. Na de hitte van de maand juli, kregen we begin augustus een koude douche te verwerken, nl. het overlijden van Dirk. We beginnen dan ook deze Strandvlo met een afscheidswoord en een stukje poëzie.

Dirk was pas terug van Amerika. Je vindt in dit nummer een artikel over de 'Westeuropese' mollusken die hij aan de Amerikaanse Oostkust vond.

Hij onderhield tevens de correspondentie van de Strandwerkgroep met het buitenland. Eén van deze brieven verwerkte hij in het artikel over de opmars van *Ensis directus* in de Oostzee. Dirk nam heel wat literatuur door, dat blijkt uit de talrijke samenvattingen van artikels en korte mededelingen die hij ook weer voor deze Strandvlo schreef.

Verder lees je in dit nummer dat de schaalhoren nu ook op de Koksijdse golfbrekers te vinden is. Voor het eerst werd er een schild van *Sepia pharaonis* gevonden op het Belgische strand. Het artikel over de Chinese wolhandkrab leert ons meer over de verspreiding en levenswijze van deze immigrant.

Het geheel wordt afgesloten met tal van korte mededelingen.

BESTUURSMEEDEDELINGEN

SWG neemt deel aan milieubeurs te Bredene

"De Zeekoet", de natuurwerkgroep van Bredene, organiseert van 7 tot 29 oktober 1995 een milieubeurs in het gemeentehuis. De Strandwerkgroep zal met een standje aanwezig zijn. Vrijwillige medewerkers zijn uiteraard welkom, en kunnen contact opnemen met Francis Kerckhof.

Laagwatertabel Oostende / oktober - november - december

oktober

za 30/09	11.04 - 23.34
zo 01/10	11.57 - /
za 07/10	06.27 - 18.47
zo 08/10	07.06 - 19.26
za 14/10	10.34 - 22.55
zo 15/10	11.07 - 23.31
za 21/10	05.08 - 17.36
zo 22/10	05.52 - 18.16
za 28/10	10.04 - 22.30
zo 29/10	10.53 - 23.21

december

za 02/12	03.34 - 16.14
zo 03/12	04.57 - 17.18
za 09/12	08.47 - 20.58
zo 10/12	09.19 - 21.29
za 16/12	01.31 - 14.12
zo 17/12	02.37 - 15.11
za 23/12	08.07 - 20.29
zo 24/12	08.55 - 21.17
za 30/12	01.38 - 14.15
zo 31/12	02.46 - 15.26

november

za 04/11	05.23 - 17.44
zo 05/11	06.09 - 18.27
za 11/11	09.38 - 21.53
zo 12/11	10.10 - 22.24
za 18/11	03.26 - 15.57
zo 19/11	04.22 - 16.51
za 25/11	09.06 - 21.29
zo 26/11	09.54 - 22.18

LW te :

Boulogne	43 min. vroeger
Calais	19 min. vroeger
Duinkerke	9 min. vroeger
Nieuwpoort	2 min. vroeger
Zeebrugge	8 min. later
Vlissingen	30 min. later

Herdruk van schelpenboekje

Van "Mijn eerste schelpengids" (E. Eneman) verscheen een licht gewijzigde herdruk. Het is een gemeenschappelijke uitgave van de Strandwerkgroep en de Vriendenkring Noordzee-Aquarium Oostende. Prijs van het boekje : 100 fr., te bestellen bij onze voorzitter.

Verder wordt de heruitgave overwogen van onze vissengids en wordt gedacht aan het uitgeven van een gids over wieren.

Het mechanisch strandvegen : een blijvende nachtmerrie ?

Het gebeurt geregeld dat je je wel eens afvraagt waarom op bepaalde tijdstippen weinig of niets in de vloedlijn te vinden is. Het kan natuurlijk zijn dat de zee té rustig was of dat de wind uit het verkeerde gat waaide, maar meestal ligt de reden daar niet. De homo urbaniensis, en de meeste gemeentebesturen tellen mensen van deze soort, houdt niet van de "vieze troep" die de zee op onze stranden afzet, zoals wieren, schelpen en dergelijke meer. Daarom zet hij strandreinigingsmachines in om voor de toeristen een maagdelijk ogend strand te creëren.

Strandonderzoekers laten hem koud, want die brengen nauwelijks wat zaad in het bakje.

Maar de Strandwerkgroep geeft het niet op, al is het misschien vechten tegen de bierkaai. Gezien we zelf weinig in de pap te brokken hebben, proberen we de violen anders te stemmen via het Wereldnatuurfonds en de provinciale GNOP-coördinator.

Op vraag van het WWF stelde de Afdeling Waterwegen Kust (de vroegere Dienst der Kusthavens) een inventaris op van de stranden die geregeld het geweld van strandreinigingsmachines moeten ondergaan.

Hieronder vind je een schematisch overzicht. Zo ben je tenminste gewaarschuwd.

Gem	zomer		voor-/najaar		winter	
	SRM'	manueel	SRM	manueel	SRM	manueel
De Panne (1)	dagelijks				volgens noodzaak : laadschop/ manueel	
Koksijde (2)	om de 2 dagen				volgens noodzaak	
Nieuwprtt (3)		X			verwijderen hinderl. aanspoelingen	

Middelkerke (4)	Hwl ² : zoveel mogelijk		Hwl : week vóór vakanties			
Oostende (5)	dagelijks					
Bredene (6)	dagelijks		grondige beurt		maandelijks	
De Haan (7)		dagelijks			volgens noodzaak	
Blberge (8)	Hwl : dagelijks	uitbatings-zones : dagelijks	wekelijks			
Brugge (9)					volgens noodzaak	
Knokke-Heist (10)	Hwl : dagelijks	ts blauwsteen en Hwl : dagelijks	Hwl : 2x/week	ts blauwsteen en Hwl : 1 à 2x/week	Hwl : 1x/week	ts blauwsteen en Hwl : 1 à 2x /week
ing. J. Goderis ³	dagelijks (hfz. met SRM)				na stormen	
ing. R. Manhout ³	meestal machinaal : badstranden (10), (9), (8), (7), (6) + Wenduine		volgens noodzaak zelden : Bredene Hippodroom-De Haan-West, De Haan-Oost-Wenduine-Westdijk, Wenduine-Oost-Blb.-West, Blb-Oost-Zbr.-Zeedijk.	volgens noodzaak zelden : Bredene Hippodroom-De Haan-West, De Haan-Oost-Wenduine-Westdijk, Wenduine-Oost-Blb.-West, Blb.-Oost-Zbr.-Zeedijk		

¹ strandreinigingsmachine

² hoogwaterlijn

³ Afdeling Waterwegen Kust

Nieuwe aanbevolen BBL-uitgaven

Dit voorjaar inventariseerden jongeren van VVKSM het zwerfvuil in 54 Vlaamse gemeenten. Aan de hand van deze inventarisatie stelde de Bond Beter Leefmilieu een brochure samen met als titel 'zwerfvuil'. Hierin worden concrete tips geformuleerd

en beleidsadviezen om het probleem aan te pakken. Prijs van de brochure 100 fr. (exclusief portkosten; te bestellen bij BBL (02.539.22.17)).

Het Forum Ruimtelijke Ordening bracht zo pas haar eerste Zwartboek uit. Dit Zwartboek brengt een selectie van alle dossiers met overtredingen op het gebied van ruimtelijke ordening, die de Stedebouwwacht in haar eerste werkjaar ontving. Het zwartboek is verkrijgbaar aan 300 fr. (exclusief portkosten), eveneens bij BBL.

Noordzeedag - JNM

Op zaterdag 23 september organiseert JNM een Noordzeedag te Zeebrugge. Allerlei acties en excursies zijn gepland. De strandwerkgroep neemt deel aan deze dag. Meer info bij Francis Kerckhof (*telefoonnummer zie binnenflap*).

Excursiekalender

Zondag 1 oktober : strandexcursie Oostende - Halve Maan. In samenwerking met Natuurreservaten Afdeling Middenkust.

Afspraak : om 10.00 uur aan de vuurtoren.

Zaterdag 28 oktober : strandexcursie Oostduinkerke. In samenwerking met Natuurreservaten Afdeling Westkust.

Afspraak : om 10.00 uur. Centrum van de Zeedijk.

Zaterdag 25 november : strand Heist.

Afspraak : om 10.00 uur. Westelijke havendam, nabij oude vuurtoren, Heist.

Zaterdag 23 december : Traditionele eindejaarsexcursie naar het Westhoekstrand, De Panne en Bray-Dunes.

Afspraak : om 10.00 uur op het einde van de Dynastielaan.

Voor praktische informatie i.v.m. bovenstaande uitstappen kun je steeds terecht bij iemand van het bestuur (telefoonnummers zie binnenflap).

Notities over *Ensis directus*, *Littorina littorea* e. a. 'Westeuropese' mollusken aan de Amerikaanse Oostkust

D. Wouters

In juni was ik in de gelegenheid enkele stranden te bezoeken aan de Amerikaanse Oostkust, meer bepaald in de staten Maine en New Hampshire.

De mariene fauna van deze kusten van de Atlantische Oceaan maakt deel uit van de boreale faunaprovincie. Er komen dus vooral koudwatersoorten voor. Tijdens mijn verblijf aldaar was de oceaan helaas erg kalm, zodat de hoeveelheid schelpen tussen de hoog- en laagwaterlijn erg beperkt bleef.

Opvallend op de zandstranden van York (Maine), Ogunquit (Maine), Rye (New Hampshire) en Hampton (New Hampshire) was de algemeenheid van *Mytilus edulis*. Op sommige plaatsen lijkt de paardemossel *Modiolus modiolus* (aan de Belgische kust allicht uitgestorven) iets algemener dan de gewone mossel.

En ja waarachtig, na een tijdje vond ik een eerste doublet van *Ensis directus* (York). In York is het echter bij dat ene doublet gebleven, wel vond ik nog enkele fragmenten van deze soort. Later vond ik in Ogunquit nog een doublet, en verder enkele fragmenten. In York moet *Ensis directus* duidelijk het onderspit delven tegen *Siliqua costata* (Say), een andere vertegenwoordiger van de Solenidae, die meestal in hetzelfde habitat voorkomt als *Ensis directus*. Toch blijkt uit de Amerikaanse literatuur dat *Ensis directus* wel degelijk algemeen voorkomt van Labrador (Canada) tot Florida. Waar ik wel van overtuigd ben is dat de Amerikaanse zwaardschede lang niet zo massaal voorkomt als op onze stranden. Tal van excursieverslagen, verschenen in 'The Nautilus', bevestigen dit. Op tal van plaatsen werd *Ensis directus* zelfs niet gevonden.

In Noord-Amerika wordt *Ensis directus* ook belaagd door een groter aantal predatoren dan in West-Europa (al zal daar allicht in de toekomst verandering in komen). Ik heb de indruk dat de Amerikaanse zwaardschede het lievelingsvoedsel is van verscheidene meeuwensoorten, vooral van de zilvermeeuw. Het gebrek aan gave kleppen wijst in die richting (dit in tegenstelling met *S. costata*, een tere soort die ik meestal wél gaaf vond). *Ensis directus* is, naast diverse Crustacea, het lievelingsvoedsel van twee in de bodem levende poonvissoorten (fam. Triglidae), meer bepaald van *Prionotus carolinus* en *Prionotus evolans*. De drie poonvissoorten die voor onze kusten voorkomen eten, voor zover ik uit de literatuur kon opmaken, geen mollusken. Tenslotte is *Ensis directus* ook een gegeerde lekkernij voor veel Amerikanen.

Zoals bekend kan de Amerikaanse zwaardschede in zijn autochtone gebied grotere afmetingen bereiken dan aan onze kusten. De maximum lengte zou 10 inches (= 25,4 cm) bedragen. Toch moet dit sterk gerelativeerd worden. Volgens de meeste Amerikaanse en Canadese auteurs wordt *Ensis directus* meestal niet groter dan 7 inches (= 17,8 cm), wat met de vondsten in Europa overeenstemt.

Alomvertegenwoordigd aan de Amerikaanse Oostkust is onze alikruik *Littorina littorea*, die je in Maine niet alleen massaal op de rotsen en in getijdepoeltjes aantreft, maar ook kruipend op de zandstranden, wat in West-Europa veel minder voorkomt.

Bijzonder interessant is natuurlijk dat *Littorina littorea* een Europese soort is, die pas in 1857 voor de eerste keer aan de Amerikaanse Oostkust werd gemeld, meer bepaald in Nova Scotia (Canada) (Becquaert J.C., 1943). Via de Labradorstroming werd onze alikruik zeer snel zuidwaarts gevoerd. In 1861 bereikte *Littorina littorea* de Bay of Fundy nabij St.-John (New Brunswick).

In 1879 werd ze reeds in Connecticut waargenomen, en twee jaar later op Long Island in New York. Vandaag reikt het geografische verspreidingsgebied van Labrador tot Maryland. En zoals het een vreemde indringer past komt ze werkelijk massaal voor, nog algemener dus dan aan onze kusten. Op één plaatsje in Maine, the 'Salt Pond' in Bluehill, werden zelfs levende exemplaren van *Littorina littorea* zonder schelp aangetroffen (Read K.R.H., 1965-1966). Vermoedelijk gaat het om een plaatselijke mutatie, mogelijk veroorzaakt door het ontbreken van predatoren aldaar !

Naast *Littorina littorea* komen slechts twee andere *Littorina*-soorten voor, ook niet bepaald vreemde soorten voor ons : *Littorina saxatilis* en *Littorina obtusata*. Vooral in Cape Elisabeth (Maine) vond ik de stompe alikruik plaatselijk algemeen. Ik vermoed dat *Littorina saxatilis* heel wat terrein heeft moeten prijsgeven voor *Littorina littorea*, al wordt ze toch nog algemeen voorkomend genoemd.

Gezond en wel aan de Amerikaanse Oostkust is onze purperslak *Nucella lapillus*. In de USA wordt immers lang niet zoveel tributyltin (TBT) in scheepsverven gebruikt als in Europa. Vermoedelijk heeft *Nucella lapillus* ook wel wat terrein moeten inboeten door de komst van onze alikruik, maar ze komt op vele plaatsen in elk geval nog zeer algemeen voor. In de getijdepoeltjes tussen de rotsen op Cape Elisabeth vond ik vooral veel grijs tot bruine purperslakken, waaronder een vrij aanzienlijk aantal met bruine spiraalbanden. Uit de Amerikaanse literatuur blijkt nochtans dat deze gebandeerde *Nucella*'s niet zo algemeen zijn. In Rye (New Hampshire) daarentegen vond ik uitsluitend sneeuw-witte purperslakken ! Op de meeste plaatsen komt *Nucella*

lapillus samen voor met *Acmaea testudinalis* (Müller), een soort die ook in Noord-Europa talrijk voorkomt.

Het grootste slachtoffer van de introductie van *Littorina littorea* is zonder twijfel de autochtone fuikhoren *Ilyanassa obsoleta* (Nassaridae) (Brenchley G.A., 1982), die zich nu blijkbaar terugtrekt in minder optimale habitats.

Twee soorten heremietkreeften zijn echter wel gevaren met de komst van onze alikruik : *Pagurus longicarpus* (Say) en *Pagurus acadianus* (Benedict) gebruiken nu gretig het huisje van *Littorina littorea* (Carlton J.T., 1982).

In de tweede helft van vorige eeuw kwam echter niet alleen *Littorina littorea* uit Europa overwaaien, maar ook één van haar predatoren, met name onze strandkrab *Carcinus maenas* (L.). Dit had blijkbaar weinig gevolgen voor onze alikruik, maar wel voor 'onze' strandgaper *Mya arenaria* (L.), die aan de Amerikaanse Oostkust eveneens op de slikken en in estuaria voorkomt.

Carcinus maenas decimeerde zelfs de populaties van *Mya arenaria*, wat een ramp betekende voor de visserij. De strandgaper is immers een gegeerde lekkernij, en wordt verwerkt in de zogenaamde 'clam chowder'. Sinds de jaren vijftig is de strandkrab echter geweldig achteruit gegaan, mogelijk te wijten aan een stijging van de oceaantemperatuur (Welch W.R., 1968).

Op het strand van Hampton (North) was het muiltje *Crepidula fornicata* (L.) de meest algemene schelp ! Ook op de andere stranden trof ik *Crepidula fornicata* aan, maar wel minder algemeen.

De Amerikaanse boormossel *Petricola pholadiformis* en het nonnetje *Macoma balthica* heb ik zelf niet gevonden, maar komen wel plaatselijk algemeen voor aan de Atlantische kust, afhankelijk van het sediment.

Na het lezen van al het bovenstaande hebt U misschien de indruk gekregen dat op de stranden van Maine en New Hampshire vrijwel alleen 'Europese' soorten te vinden zijn. Dit is natuurlijk niet zo. In het totaal komen in dit faunagebied zo'n 250 verschillende mariene molluskensoorten voor, maar de 'Europese' soorten komen wel algemeen tot zeer algemeen voor, wat van vele echt autochtoon-Amerikaanse soorten niet gezegd kan worden. De vermelding van deze Amerikaanse soorten leek me weinig opportuun in het kader van De Strandvlo, en zou mij té ver leiden.

Litteratuur

- Becquaert, J.C., 1943. The genus *Littorina* in the Western Atlantic. *Johnsonia*, Vol. 1 (7).
Bousfield, E.L., 1960. Canadian Atlantic Seashells. Nature Museum of Canada. Ottawa : 1-72.

- Brenchley, G.A., 1982. The Current Status of the 100 Year War between native mud snail *Ilyanassa obsoleta*, and a dominant competitor and predator, the European Periwinkle, *Littorina littorea*. Malacological Review, Vol. 15 : 146 p.
- Carlton, J.t., 1982. The historical biogeography of *Littorina littorea* on the Atlantic Coast of North America, and implications for the interpretation of the Structure of New England Intertidal Communities. Malacological Review. Vol. 15 : 146 p.
- Jacobson, M.K., & W.K., Emerson, 1961. Shells of the New York city Area. Argonaut Books, Larchmont : 1-142.
- Morris, P.A., 1951. A field Guide to the Shells of our Atlantic and Gulf Coasts. Houghton Mifflin C°, Boston : 1-236.
- Read, K.R.H., 1965. Note on *Littorina littorea*. Proc. Malac. Soc. London, N° 36 : 307
- Read, K.R.H., 1966. Note on *Littorina littorea*. Proc. Malac. Soc. London, N° 37 : 127
- Richards, S.W., 1979. Comparisons of spawning seasons, Age, Growth, Rates and Food of two Sympatric Species of Searobins : *Prionotus carolinus* and *Prionotus evolans*, from Long Island Sound. Estuaries, Vol. 2 (4) : 255-268.
- Tucker Abott, R., 1974. American Seashells. Van Nostrand C°. New York : 1-663.
- Tucker Abott, R., 1986. Seashells of North America. Golden Press. New York : 1-280.
- Welch, W.R., 1968. Changes in abundance of the Green Crab, *Carcinus maenas* (L) in relation to recent temperatur changes. Fishery Bulletin, Vol. 67 (2) : 337-345.
- Williams, A.B., 1984. Shrimps, Lobsters and Crabs of the Atlantic Coast of Eastern United States, Maine to Florida. Smithsonian Inst. Press, Washington D.C. : 1-550.

**Balansstraat 167 - bus 4
2018 Antwerpen**

De Chinese wolhandkrab *Eriocheir sinensis* (H. Milne Edwards, 1854)

J. Mares

De Chinese wolhandkrab is een immigrant uit Oost-Azië. Hij valt op doordat zijn krachtige scharen gedeeltelijk behaard zijn, vandaar ook de naam. Het olijfgroene carapax is vierkantig en heeft 4 tanden en een ondiepe groeve tussen de ogen. De breedte van de carapax kan 85 mm en meer bedragen (Campbell, 1977; Ingle, 1980; Adema, 1991).

Het leven van een Chinese wolhandkrab begint als ei in zee en na een zestal larvestadia migreren de juveniele krabben naar de rivieren. Door hun euryhaliniteit (ze verdragen zowel zout als zoet water) kunnen ze in de rivieren onbeperkt stroomopwaarts trekken. Er zijn in Europa reeds exemplaren gevangen op meer dan 700 km afstand van de zee (Bauchau, 1966) en in hun land van oorsprong, China, zelfs tot 1300 km stroomopwaarts. De volwassen dieren keren terug naar zee voor de paring (een wijfje kan 200.000 tot 900.000 eieren bij zich dragen). Op hun trek naar zee laten ze zich door niets of niemand tegenhouden. Indien er zich een obstakel in het water bevindt, dan gaan ze over land verder. In september 1982 gebeurde dit in Heemstede (NL) zo massaal dat de bewoners bescherming eisten. De krabben kropen tegen de gevels op, liepen over de daken en drongen zelfs in de huizen binnen (Adema, 1991).

Net als bij andere uitheemse dieren of planten (waterpest en kroosvaren) waren ze enige jaren na hun introductie zo talrijk dat gevreesd werd dat ze al het andere leven in het water onmogelijk zouden maken. Bij die overige exoten stabiliseerde de toestand zich na enkele jaren op een aanvaardbaar niveau. Dit ging echter niet op voor de Chinese wolhandkrab die nog steeds zeer algemeen is en nog geregeld een probleem vormt in Nederland (Adema, 1991).

De Chinese wolhandkrab is vermoedelijk als larve meegekomen met schepen uit Azië. In 1912 werd het eerste exemplaar voor Europa gevangen in Duitsland. Het werd zorgvuldig bewaard door de vissers van de provincie Hanover. Pas in 1923 werd vastgesteld om welke soort het precies ging.

In 1933 ving men in Hamburg 600 à 700.000 exemplaren die naar zee trokken. In 1935 werd deze soort reeds door verschillende landen als staatsvijand bestempeld door de schade die ze toebreacht aan de visserij. De overlast voor de visserij situeert zich vooral tijdens de trek naar zee door de krabben die in fuiken terecht komen en die ze

kapot bijten met hun monddelen. De vissen in de fuiken worden aangevreten of kunnen ontsnappen. *E. sinensis* kan eveneens tussengastheer zijn voor diverse soorten leverbotten (parasitaire platwormen die in de lever van vee en ook van de mens kunnen voorkomen). Ook zijn er in Duitsland enkele gevallen bekend van dijkval door de gangen die de krabben graven (Adema, 1991).

Het eerste exemplaar voor België werd opgevist te Kruisschans in 1933. Gevolgd door Nieuwpoort in 1934 en in 1935 langs gans de Belgische kust, kanaal Brugge-Zeebrugge, kanaal Nieuwpoort-Plassendale, de IJzer, Oostkamp, kanaal Gent-Terneuzen,...(Lestage, 1937). In de daaropvolgende jaren zette de krab haar opmars in België voort, maar de gebiedsuitbreiding was minder explosief dan voorheen. Soms waren er aanwijzingen dat de krab in aantallen verminderde, maar deze gegevens waren gebaseerd op de vangsten door lijnvissers en peurders. Van enig wetenschappelijk onderzoek om deze gegevens te staven, was er geen sprake (Lestage, 1939 en 1943). In 1941 veroorzaakte het massaal voorkomen van *Eriocheir sinensis* problemen in het waternemingskanaal van de elektriciteitscentrale van Gent, doordat de circulatiepomp om de 3 à 8 dagen verstopt raakte (Van Loo, 1941).

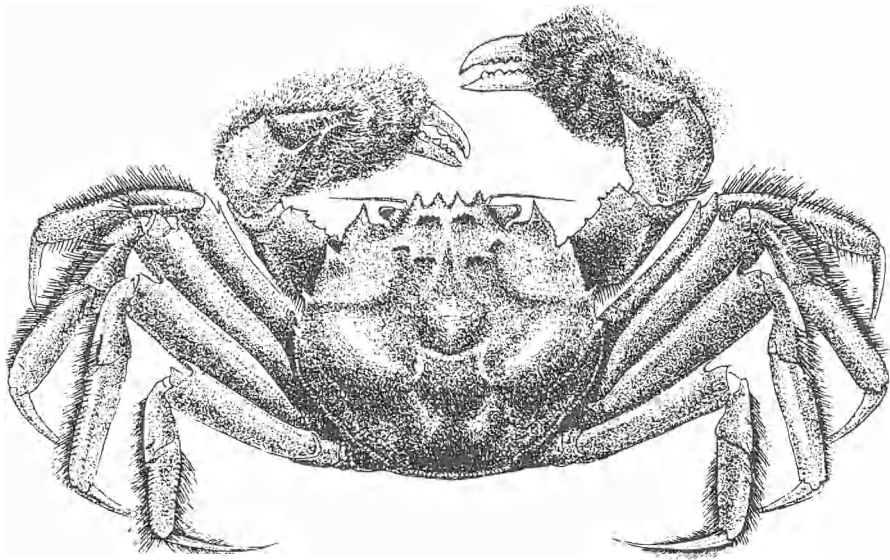

Fig. De Chinese wolhandkrab (Naar P. van 't Zelfde. Uit : Krabben van Nederland en België)

Pogingen om een economisch nut te vinden voor deze krab mislukten en aan vissers werd de raad gegeven om gevangen exemplaren direct te vernietigen. Men probeerde de krab op alle mogelijke manieren te bestrijden, o.a. met D.D.T. Daarop bleken de krabben niet te reageren... wat een geluk bij een ongeluk was. De enige methode die succes had, was het plaatsen van vallen bij stuwen. De krabben die erin vielen, werden dadelijk vermalen. In het stroomgebied van de Elbe kwamen zo'n 2.000.000 krabben per jaar zo aan hun einde.

Voor België werden er sindsdien slechts sporadische waarnemingen opgetekend, al dan niet gepubliceerd :

- 13/10/1970 : in een visfuik in het reservaat 'de Blankaart' (bij Diksmuide, in het IJzerbekken) werd een koppeltje gevangen (Desender, 1981)
- omstreeks 1970 vond C. d'Udekem d'Acoz 2 levende vrouwtjes op een golfbreker te Knokke-Heist (d'Udekem d'Acoz, 1985)
- 01/11/1981 : te De Panne werd een levend mannetje opgevist en in datzelfde jaar werd er een dood mannetje (carapaxbreedte 65 mm) gevonden te Oostende (Kerckhof, 1982)
- 14/04/1983 : verschillende stukken van kleine mannetjes op het strand van Knokke-Heist (d'Udekem d'Acoz, 1985)
- 23/06/1984 : een bijna dood vrouwtje te Oostende (carapaxbreedte 62 mm) (F. Kerckhof, pers. med.)
- 27/10/1985 : een jong exemplaar te Doel (Dumoulin & Rappé, 1985)
- 23/05/1990 : een fragment van een rugschild te Oostende nabij het Westerstaketsel (C. d'Udekem d'Acoz, pers. med.)
- 29/04/1991 : een rugschild (59,4 x 65,5 mm) aangespoeld op het strand ten westen van Zeebrugge (C. d'Udekem d'Acoz., pers. med.)
- 12/06/1991 : een levend volwassen vrouwtje onder het Westerstaketsel te Oostende, bedekt met zeepokken en met resten van recent uitgekomen eitjes onder het achterlijf (C. d'Udekem d'Acoz, pers. med.)
- 6/06/1992 : vrouwtje, vloedlijn Oostende halve Maan. (F. Kerckhof, pers. med.)

In Nederland werden er in Voorne in 1983 tijdens een strandwandeling een dertigtal voorpoten, ruim twintig carapaxen en 2 intacte exemplaren gevonden (Desender & Huyseune, 1984). Ook zijn er herhaaldelijk plagen van de Chinese wolhandkrab opgetreden in Nederland o.a. in 1942, 1949, 1953-1954, 1971-1972, 1977-1979 en 1981-1985.

In oktober 1994 kreeg ik van een kruisnetvisser een vrouwelijk exemplaar in handen (carapax 60 x 65 mm). In de periode juni-oktober had hij in de Sluiskreek nabij de Polderdijk (Oostende) reeds vijf exemplaren gevangen. Nog steeds volgens dezelfde bron is deze soort de laatste drie jaar aan het toenemen en niet enkel in de Sluiskreek, maar ook in het kanaal Nieuwpoort-Plassendale. Het schijnt dat de Chinese wolhandkrab in de jaren vijftig een ware plaag was voor de lijnvisseren en peurders in het kanaal Nieuwpoort-Plassendale. Maar vanaf de jaren zestig tot de jaren negentig waren vangsten zeer zeldzaam (1 vangst om de 2 à 4 jaar). Volgens de getuigenis van een andere visser vluchtten de krabben (in de jaren '50) massaal de oevers op bij een erge vervuiling van het kanaal Nieuwpoort-Plassendale. Dergelijke gedrag werd ook waargenomen in de Dijle (Lestage, 1943). Volgens Adema (1991) kunnen deze krabben een zekere mate van vervuiling verdragen mits het zuurstofgehalte in het water niet te laag is. Misschien betekent dit dat de waterkwaliteit in de Oostendse kreek aan het verbeteren is ?

Recente waarnemingen van *Eriocheir sinensis* zijn steeds welkom op onderstaand adres.

Met dank aan C. d'Udekem d'Acoz en F. Kerkhof voor het ter beschikking stellen van literatuur en waarnemingen.

Summary

Halfway the fifties, the Chinese Mitten Crab *Eriocheir sinensis* was a plague for anglers in the canal Nieuwpoort-Plassendale. Then the crabs became very rare, one catch every few years (pollution ?), until the early nineties. Since then the number of sightings is increasing in the Sluiskreek (Ostend) and in the canal Nieuwpoort-Plassendale. During the period June-October five crabs were caught with a square net by one fisher. The one I received was a female and measured (carapace) 60 mm x 65 mm.

Literatuur

- Adema, J.P.H.M., 1991. De krabben van Nederland en België. Leiden : Nationaal Natuurhistorisch Museum, 244 p.
- Bauchau, A., 1966. La vie des crabes. Paris : Editions Paul Lechevalier, 138 p.
- Campbell, A.C., 1977. Elseviers gids van strand en kust. Amsterdam : Elsevier, 320 p.

- Desender, K., 1981. Garnalen, kreeften en krabben (Decapoda) langs de Westkust. De Strandvlo 1(2) : 32-37.
- Desender, K. & Huysseune A., 1984. Aantekeningen over Chinese wolhandkrabben. Het Zeepaard 43(6) : 198-204.
- d'Udekem d'Acoz, C., 1985. Waarnemingen van Decapoden te Knokke-Heist. De Strandvlo 5(1) : 12-20.
- Dumoulin, E. & Rappé G., 1985. Het Zuiderzeekrabbetje, *Rithropanopeus harrissi* (Gould, 1841), nu ook in België, De Strandvlo 5(4) : 139-142.
- Ingle, R.W., 1980. British Crabs. London : British Museum (Natural History), 222 p.
- Kerckhof, F., 1982. Uit het Natuurhistorisch Archief. De Strandvlo 2(4) : 95-100.
- Lestage, J.A., 1935. La présence en Belgique du Crabe chinois (*Eriocheir sinensis*, H. Milne Edwards). Annales de la Société Royale Zoologique Belgique 66 : 113-118.
- Lestage, J.A., 1937. Nouvelles recherches sur l'extension du Crabe chinois (*Eriocheir sinensis*) en Belgique. Annales de la Société Royale Zoologique Belgique 68 : 199-202.
- Lestage, J.A., 1939. Nouvelles recherches sur l'extension du Crabe chinois (*Eriocheir sinensis* Milne Edwards). (3e Note). Annales de la Société Royale Zoologique Belgique 70 : 5-8.
- Lestage, J.A., 1943. Nouvelles recherches sur l'extension du Crabe chinois (*Eriocheir sinensis* Milne Edwards). Note 4. - Sa présence dans la Dyle depuis 1939. Annales de la Société Royale Zoologique Belgique 74 : 70-75.
- Van Loo, 1941. Korte Mededelingen (Nog over de wolhandkrab). Natuurwet. Tijdschr. 23(6) : 143.

**Rietmusstraat 4
8400 Oostende**

Vreemdsoortige misvorming van een *Sepia officinalis* (L., 1758)-rugschild

M. Jacobs

Op 8 mei 1995 lag er heel wat materiaal afkomstig van zeekatten *Sepia officinalis* in de vloedlijn tussen St.-Idesbald en De Panne/Franse grens. In de richting van Koksijde kon de vloedlijn niet meer onderzocht worden omdat hier het strand al 'netjes opgekuist' was met behulp van een 'zandschudder'. Volgende waarnemingen werden opgetekend :

- 9 volledige zeekatten (weliswaar 'niet zo vers meer'); uitgezonderd 1 exemplaar van ± 15 cm, betrof het allen volwassen dieren van 30 à 40 cm.
- 6 koppen van zeekatten; deze inktvissen belanden in het voorjaar vaak in strandfuiken, waar ze door strandvissers ter plaatse 'verwerkt' worden : niet alleen de losgesneden mantel, maar ook vaak de schelpen worden meegenomen, de overige resten belanden bij opkomend tij dan gemakkelijk in de vloedlijn.
- 76 aangespoelde schelpen (enkele van ± 10 cm, maar de meesten van 20 à 30 cm lengte), minstens een deel hiervan moet al langere tijd op zee rondgedreven hebben, vermits enkele begroeid waren met kleine zeepokjes *Balanus spec.* Tussen de gevonden schelpen konden zowel exemplaren gedetermineerd worden die behoorden tot *Sepia officinalis filliouxii* (Lafont) als exemplaren die behoorden tot *Sepia officinalis officinalis* (L.) waarbij de groeilijnen aan de ventrale zijde slechts tot minder dan de helft van de schelp reiken en de rest van deze zijde opvallend glad is.
- 1 los aangespoelde kaak
- eiertrosjes.

Tussen de aangespoelde schelpen waren twee 'afwijkende' exemplaren op te merken :

- Een eerste exemplaar met vergroeiingen aan de ventrale zijde, zoals wel meer bij *Sepia*-schelpen kan opgemerkt worden.
- Een tweede exemplaar met zeer vreemdsoortige, bruin-grijs gekleurde, vergroeiingen aan de dorsale zijde (zie fig.).

Een mogelijke verklaring voor deze 'misvorming' zou volgens mij kunnen zijn dat het levende dier een grote verwonding opliep, waarbij de mantel doorboord werd tot op de

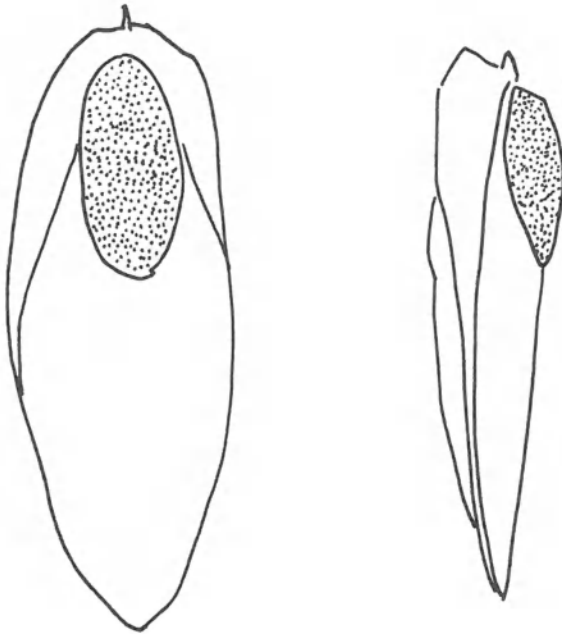
schelp, hiervan herstelde maar dat een hoeveelheid zand in de wonde terecht kwam en daarna opgenomen en 'ingekapseld' werd in de verder groeiende schelp.

Literatuur

Lacourt, A. W. & Huwae, PHM, 1981. De inktvissen (Cephalopoda) van de Nederlandse kust.-
Wetenschappelijke Mededeling KNNV nr. 145, 32 p.

**Bonheidensteenweg 17
2812 Muizen**

Fig. *Sepia officinalis* (misvorming)

Invasieachtig aanspoelen van *Loligo*-eiertrossen aan de Westkust op 29 en 30 april 1995

M.-Th. Vanhaelen

Op 22 april noteerde ik voor de 1ste maal in 1995 een roodbruine 'zeebloei'. Eén week later begon aan de Westkust een periode van uitzonderlijke strandwaarnemingen, die ik hier zo bondig mogelijk samenvat :

- 29 april 1995 : van De Panne tot Bray-Dunes ($\pm 4,5$ km)
Loligo sp., pijlinktvis : 40 grote trossen, 10 kleine trossen en vele 10-tallen losse strengen eikapsels; zeer vers, oranje-rood, strengen puntig uitlopend, inhoud kleurloos.
Sepia officinalis, gewone zeeekat : 2 dode dieren, 3 verse schelpen, 1 trosje eieren (20-tal)
- 30 april 1995 : Koksijde : van St.-André tot Ster der Zee (± 3 km)
Loligo sp. : welgeteld 73 trossen eikapsels, waaronder enorme trossen met een massa-lengte van 50 à 70 cm en vele 10-tallen losse strengen, oranjeachtig, in enkele trossen is de eierinhoud wit.
Sepia officinalis : 1 trosje eieren.
Nassarius reticulatus, gevlochten fuikhoren : 100-tal trossen eikapsels, waaronder zeer grote afzettingen (tot ± 50 cm lang).
Eutonia indicans : enkele 1000-den

47

Fig. 1. Onder- en bovenkaak van *Sepia officinalis*

- 1 mei 1995 : Koksijde : Schipgat tot Ster der Zee (± 2 km)

Loligo sp. : 1 dood dier, zonder kop, in de vloedlijn, de gebroken gladius heeft een totale lengte van 43 cm en de grootste breedte is 4,5 cm. Zulke smalle gladius behoort aan een mannelijk dier toe. Schelpen van *Loligo*-wijfjes zijn breder (Hoeksema D. en B., 1979). Een 50-tal trossen eikapsels *Loligo sp.* zijn restanten van vorige dag.

Sepia officinalis : mond met hoornachtige snavel, bij de eblijn tussen platnetten; de hoogte van de onderkaak is 3 cm, de lengte van de bovenkaak is 3,7 cm. (fig. 1)

Pleurobrachia pileus, zeedruif : talrijk.

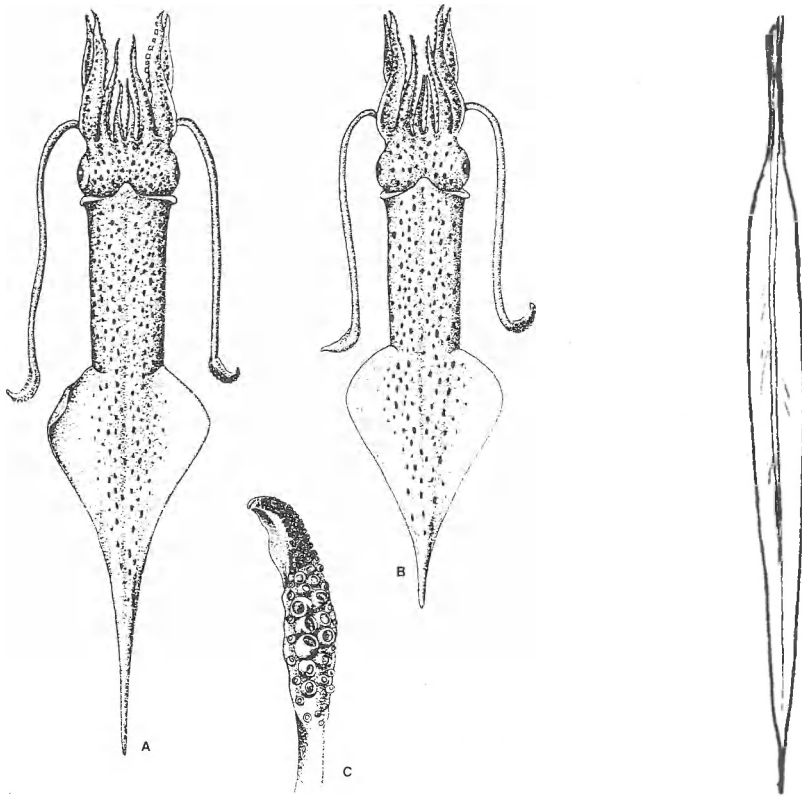

Fig. 2. *Alloteuthis subulata*. Naar A. G. Sierra, uit Fauna Iberica vol. I. A. rugzijde ♂, B. rugzijde ♀, C. groot tentakel.

Fig. 3. ♂ gladius van *Alloteuthis subulata*, ware grootte; De Panne, 7-5-95.

- 2 mei 1995 : Koksijde St.-André
Strandvisser Dirk Vandewoude vond tot nu (nog) geen pijlinktvissen in zijn net, wel enkele *Sepia officinalis*. De voorbije dagen zat zijn net wel vol eikapsels *Loligo sp.*
Nog een 30-tal trossen *Loligo sp.* op het strand, waarschijnlijk resten van vorige dagen.
Nassarius reticulatus : 1000-den eikapsels, ook op *Sertularia cupressina*, ± 50 cm lange exemplaren zeecypres, ook op sypho's van *Mya truncata*.
- 6 mei 1995 : Koksijde, Ster der Zee
Pleurobrachia pileus en *Eutonia indicans* : massaal aangespoeld, de netten van garnalkruiers zitten er ook vol mee.
Portumnus latipes, breedpootkrab : 100-tal schildjes, zowel van dode dieren als vervellingen.
- 7 mei 1995 : De Panne, Westhoek (± 2 km)
Alloteuthis subulata, dwergpijlinktvis (fig. 2.) : 5 dode dieren, mantellengten : 10 cm, 8 cm, 6 cm en 4,5 cm. Hun gladius is bijna volledig vergelijkbaar met die van *Loligo*, maar klein en nog slanker, vooral puntiger aan het achtereind (zie fig. 3 en 4)
Sepiolo atlantica, dwerginktvis, 2 dode dieren.
Sepia officinalis, zeekat : 1 volledig dier, dood en 5 koppen met de snavels; de onderkaken variëren van 1,7 cm tot 2,5 cm en de bovenkaken van 1,9 cm tot 3 cm.
Trachinus vipera : reeds 1 kleine Pieterman tussen kruiafval, 8 cm.
De strandkellen in medio-litoraal zijn één en al glibberige brij met de zeebloei, massa's zeedruif en *Eutonia indicans*. In deze substantie vind ik tientallen levende zeepieten *Arenicola marina*, 2 borstelwormen met blauw dorsaal bloedvat en rode kieuwpootjes achteraan (*Marphysa sanguinea* ? - zie Campbell, 1994), 1 levende *Venerupis senegalensis*, een 10-tal dode *Donax vittatus* en aan de rand een tiental levende breedpootkrabjes, *Portumnus latipes*.

Wel spijtig was het, dat ik op 1 mei de kop van de dode *Loligo* nergens op het strand kon vinden. Want dan kon, aan de hand van de grootte der zuignappen (fig. 5) op de lange tentakels uitgemaakt worden of het een gewone of een Noordse pijlinktvis was. Deze vraag stelt zich wel, gezien de grootte van de gladius, 43 cm. en dan zou ik meteen ook de snavel hebben kunnen vergelijken met die van *Sepia officinalis*. (Vanhaelen, 1994). Aan alle strandjutters een

dringend verzoek : gooi nooit een kop van een op onze stranden gevonden *Loligo* weg, bezorg hem mij of één van onze bestuursleden. (Een volledige pijlintvis is natuurlijk nóg beter.)

Literatuur

- Campbell, A.C., 1994. Tirion gids van strand en kust. Tirion, Baarn : 122-123.
 Hoeksema, D. & B., 1979. Naar aanleiding van een *Loligo*-rugschilden-invasie op Terschelling. *Het Zeepaard* 39(1) : 13-23.
 Vanhaelen, M.-Th., 1994. Pijlintvissen en eierstrengen *Loligo sp.* op het Koksijdse strand in mei 1993. *De Strandvlo* 14(2) : 69-72.

**Lindegarde 3
1830 Machelen**

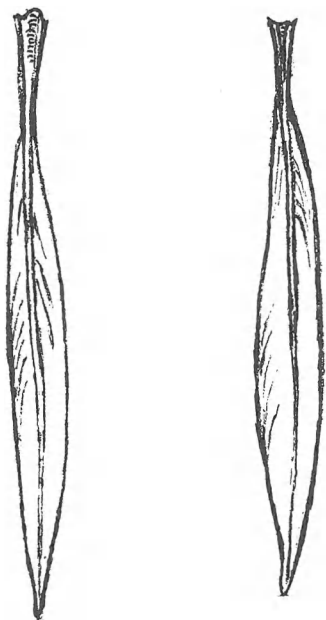

Fig. 4. ♂ gladia van *Loligo sp.*, 4x verkleind naar vondsten van mei 1993, Koksijde.

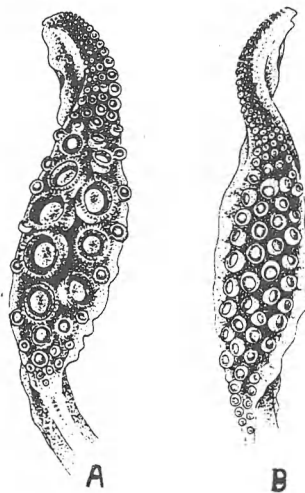

Fig. 5. A. grote tentakel van *Loligo vulgaris*
 B. grote tentakel van *Loligo forbesi*.
 (Naar A. G. Sierra, uit *Fauna Iberica* vol. I.)

Zeevogels en zeezoogdieren als schietschijf van vissers en militairen

G. Rappé

In een vorige bijdrage (Rappé, 1995) kon U iets lezen over het culinair gebruik van meeuwen door vissers. Nu wil ik van de gelegenheid gebruik maken om ook een andere vorm van sport te signaleren die aan boord van sommige vaartuigen gebeurde en wellicht nog gebeurt. Bepaalde vissers, en niet alleen Vlaamse, willen blijkbaar hun jachtinstinct ook botvieren boven de waterspiegel en schieten met een longrifle op meeuwen, Jan van Genten en andere zeevogels. Waarschijnlijk gebruiken ze ook af en toe dolfijnen als schietschijf. Zo spoelde in 1984 bijvoorbeeld een gewone dolfijn *Delphinus delphis* aan te De Panne (foto in Rappé, 1987). Het kadaver was niet erg vers meer. Het had een stuk touw aan de staart en enkele diepe, ronde wonden, mogelijks veroorzaakt door kogelinslag.

Vissers zijn trouwens niet de enigen die deze vorm van tijdverdrijf vertonen. Toen onze jongens van de Z.M.F.N.(...), met knikkende knieën vanwege de zakken vol bibbergeld, opstoomden naar heldendom in de Golfoorlog, vonden ze het nodig onderweg in de Middellandse Zee toch even de vaste hand te oefenen... op een school dolfijnen. Ze creëerden daarmee hun eigen golf, één van internationale verontwaardiging en kritiek.

Maar laten we dit bloederig spektakel met een positieve noot eindigen. Er zijn ook steeds meer vissers die zich bedienen van moderne jachtwapens, het fototoestel en de videocamera.

Literatuur

Rappé, G., 1987. Slenteren langs een winterstrand. Natuurreservaten, 9(1) : 26-31.

Rappé, G., 1995. Vlaamse vissers als predatoren van meeuwen. De Strandvlo, 15(2) : 65-66.

Kapelstraat 3
9910 Ursel

Opmars van *Ensis directus* in Oostzee lijkt gestopt

Inge Gürs en Jens Paustian, die reeds in 1993 in het tijdschrift "Schriften zur Malakozoologie" een bijdrage publiceerden over het voorkomen van *Ensis directus* in de zuidwestelijke Oostzee, deden op ons verzoek deze winter nog een onderzoekje naar de verdere verspreiding van deze Amerikaanse immigrant.

Ziehier hun verslagje (d.d. 1/05/1995) "(...) In the meantime we looked at several more beaches around Lübeck and Hohwacht bight and the Isle of Fehmarn. But so far we were not able to find any trace of *Ensis directus* there except for the Grömitz beach, where the shells of the species could be collected by us since winter 1992/93 as reported in our article of December 1993. So, there seems to be no noticeable further development; also all newly found shells do not exceed the length of about 60 mm, and the frequency of the rather delicate shells among the mussels and other bivalves washed to the shore hasn't increased, rather their number seems a little diminished.

On the other hand also in this winter we found shells of *Ensis directus* with parts of the mollusc still adherent as a proof there is a population still alive. This is about all that can be reported up to now. If you are interested in the further development, please let us know, so we can keep contact (...)"

De vermoedelijke reden waarom de opmars van *Ensis directus* is stopgezet is het veel lagere zoutgehalte van de Oostzee en van de Lübecker bucht in het bijzonder (<10-12%).

De schelpen die op het strand van Grömitz gevonden werden kunnen als typische brakwatervormen beschouwd worden : de schelpen zijn dunner dan bij ons en vrij breed in verhouding tot de lengte.

Vanzelfsprekend houden wij contact met Inge en Jens, en houden wij de lezers op de hoogte van de verdere evolutie.

Het adres van onze correspondenten : Inge Gürs en Jens Paustian, Schuhstrasse 95, 23758 Oldenburg, Deutschland.

Literatuur

- Gürs I., K. Gürs, J. Paustian & V. Wiese, 1993. *Ensis directus* (Conrad) zum ersten mal in der südwestlichen Ostsee. Schriften zur Malakozoologie, vol. 6 : 79.
- Wouters D., 1994. De Amerikaanse zwaardschede (*Ensis directus*) nu ook in Oostzee. De Strandvlo, 14(3) : 92-93.

D. Wouters

Spectaculaire stranding van verse wijde-mantelschelpen *Aequipecten opercularis* (L., 1758) te Bray-Dunes op 21 januari 1995

M.-Th. Vanhaelen

21 januari 1995. Vóór de aanvang van elke strandtocht moet er gewikt en gewogen worden om een traject met gunstige perspectieven uit te stippelen. Na de zware zuidwesterstormen op 19 en 20 januari zou het nu wel erg interessant kunnen zijn bij de Westhoek, De Panne en richting Bray-Dunes. Temeer daar ik er het vorig weekend reeds veel levende mollusken vond, o.a. *Abra alba* (1000-den), *Mya truncata* (3), *Macra corallina* (50-tal), *Spisula subtruncata* (100-den), *Spisula solida* (enkel tientallen), *Donax vittatus* (enkele), *Cerastoderma edule* (1), *Nassarius reticulatus* (4). Marc voert me tot Le Péroquet. Een oneindig lijkende brede, dikke vloedlijn vol vers materiaal strekt zich uit in beide richtingen, zover je maar kan zien. Het is zeer lang geleden dat ik nog zo een prachtige vloedlijnafzetting kon bewonderen.

Na een vijftigtal meter zoeken, valt mijn oog op een gapend, vers wijde-mantelschelpje *Aequipecten opercularis* van ± 3 cm met dood dier. Een vijftig meter zuidelijker ... ligt er wéér één. Dus trek ik richting Bray-Dunes, 1,5 km in het spoor van de vloed. Met regelmatige tussenpozen spring ik verrast op : nóg een verse wijde mantel ! Zo gaat het maar door. Ik keer terug, steeds speurend om geen enkel exemplaar te missen. Eens op Belgisch grondgebied worden de vondsten schaars : amper nog 3 doubletten over 1,5 km.

Als Marc het zakje vol wijde mantels ziet, deelt hij mijn

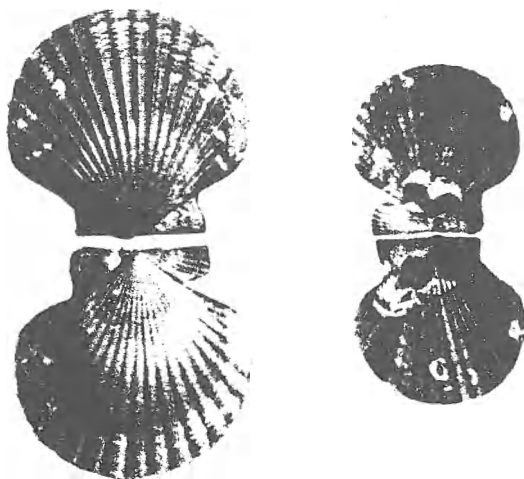

Fig. 1 *Chlamys opercularis* (Naar Tebble N., 1976)

enthousiasme en stelt voor tot Bray-Dunes-dijk te rijden en zuidwaarts de vloedlijn over de ganse dijk lengte verder af te zoeken, dit is ongeveer 2 km. En ja, de stranding deed zich voor tot net voorbij de dijk, richting Zuydcôte.

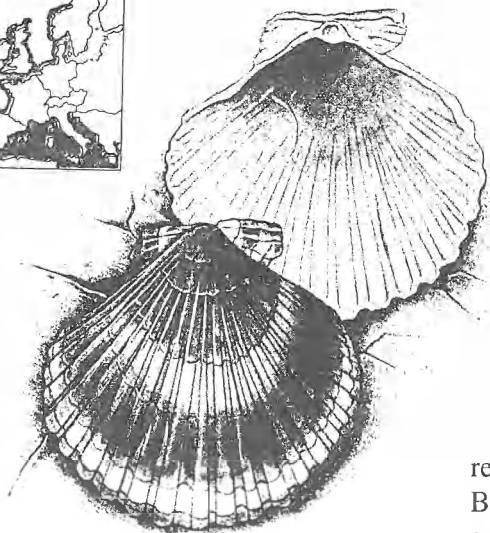

Fig. 2. *Chlamys opercularis*. fotocompositie : Bourgogne Campo, Dijon. (uit 'Coquillages' ed. Gründ, 1991)

Na thuiskomst kan ik volgende balans opmaken :

- De Panne, Westhoek $\pm$ 1,5 km : 3 verse doubletten, waarvan 1 met dood dier
- Bray-Dunes, Péroquet 1,5 km : $\pm$ 34 verse doubletten, veel met dood dier.
- Bray-Dunes, dijk, $\pm$ 2 km : 51 verse doubletten, waarvan 3 levende, de andere vers, dood of met vleesresten en 3 verse bolle kleppen.

Eén dag later controleren we de resten van de stranding : te Malo-les-Bains, Leffrinckhoucke en Zuydcôte zijn er geen wijde mantels te vinden. In Bray-Dunes, vóór de dijk en de Péroquet, liggen nog 16 verse *Aequipecten opercularis*, doch in een afzetting dicht naar de zee toe en alle met vleesresten.

De afmetingen :

het grootste doublet meet 3,9 cm op 3,6 cm. Het kleinste is 2 cm op 2 cm. Het merendeel van de wijde mantels meet $\pm$ 3 cm.

Kleurvariaties en patronen :

een moeilijke klus ! De verscheidenheid in kleur en tekening beschrijven is bijna onmogelijk, zoals iedere Pecten-liefhebber wel weet. Toch een kleine poging, alleen met betrekking tot deze actuele stranding.

a) Kleuren :

roodbruin, bruinrood, kastanjebruin, roestbruin, rozebruin, roze, oud roze, oranjerood, oranje, okergeel, citroengeel, paars, lila,...

b) Patronen :Lineata :

wit met bruingele streep op elke rib : 2 ex.
 wit met bruinrode streep op elke rib : 5 ex.
 wit met hevig paarse streep op elke rib : 1 ex.
 bruinroze met rode streep op elke rib : 2 ex.

Met stralenbundels :

3 ribben roodbruin/1rib geel/ enz. : enkele
 3 ribben rood+wit/ 1rib geel/ enz. : enkele
 3 ribben rood+wit/1rib wit/ enz. : enkele

Eénkleurig :

1 okergeel doublet

Met concentrische band (fig. 2) :

oranjeachtig met rode band : 1 ex.

gevlamd bij de top :

geel met witte en rode vlekjes : 1 ex.
 paars met witte vlekken : 1 ex.
 oranje met witte en paarse vlekjes : 1 ex.
 roze met witte vlekjes : enkele
 roodbruin met witte en/of donkerrode vlekjes : enkele
 roodbruin met witte, donkerrode en gele vlekjes : 1 ex.

Spikkels bij de top :

roodbruin met fijne witte spikkels : 2 ex.

Volledig gevlamd :

licht- tot donkerbruin met witte en/of donkerrode vlekjes : talrijk

De levenden :

Van de 3 levende mantelschelpen van 25 januari 1995 trokken de grootste 2 (3,9 cm op 3,6 cm en 3,2 cm op 3cm) hun kleppen dicht bij onderdompeling in

het speelwater, doch de kleinste, 2,1 cm x 2,1 cm, was zeer 'levendig' en 'klapperde' nog enkele uren lustig voort.

Op 29 januari 1995 vond ik nog 1 levend exemplaar te Bray-Dunes.

Op 30 januari 1995 spoelden te Koksijde tegen het strandhoofd van Ster der Zee nog eens 4 levende wijde mantels aan, alle 4 waren 'klapperend levend'; ze maten 3,4 cm x 3,2 cm; 3,3 cm x 3,1 cm; 3,2 cm x 3,1 cm en 3,1 cm x 3,1 cm.

Reeds heel wat later, op 18 mei 1995, lag er te Koksijde tegen het strandhoofd Ster der Zee weer 1 levende wijde mantel, bijna volledig bezet met levende pokken. Deze 'sprong' in een bakje zeewater, waarin ik ook een levende *Natica catena* had geplaatst. Het mantelschelpje leefde nog een ganse dag.

Bezetting :

Op een 20-tal wijde mantels zaten nog wat resten van byssusdraden. De meeste exemplaren waren bezet met muiltjes, *Crepidula fornicata* (fig. 3) en/of gekartelde zeepokken, *Balanus crenatus* en/of sterrepokken, *Elminius modestus* ook *Electra pilosa*; de fijne vliescelpoliep werd op verscheidene doubletten aangetroffen. Op de muiltjes en pokken zie je zeer duidelijk de ribstructuren van de mantelschelpen.

Voorlopers van de grote stranding :

10-12-94	KOK	1	doublet, vers, met vleesresten
05-01-95	KOK	1	doublet, met bevroren dier en byssusdraden
15-01-95	DP	1	doublet, met bevroren dier

Nakomers :

29-01-95	BD	1	levende
	DP	3	verse, losse kleppen
30-01-95	KOK	4	levenden + 2 verse kleppen
04-02-95	DP	1	vers doublet, leeg
05-02-95	KOK	1	vers doublet, leeg
11-02-95	BD	2	verse, losse kleppen
	DP	2	verse, losse kleppen
12-02-95	DP	1	verse klep
10-03-95	KOK	1	verse klep
18-03-95	KOK	1	levende

Alle verse strandingen van *A. opercularis* vanaf 1991 deden zich telkens voor in de periode oktober-maart, vooral bij vriesweer en na hevige winterstormen. De omvangrijkste vondsten, ook uit de visserij werden steeds gemeld in december en januari. (Vanhaelen, 1992, Kerckhof, 1992, Severijns, 1992).

Over de herkomst en verspreiding van de soort, vooral met betrekking tot deze actuele stranding, zullen we trachten nog meer informatie in te winnen.

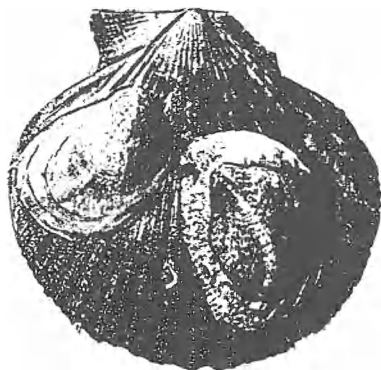

Fig. 3. *Chlamys opercularis*. (Naar A. Buhtz (foto), Uit 'Europese kusten', uitg. Bruna, 1987)

Alle waarnemingen van verse *Aequipecten opercularis* in dezelfde periode worden in dank aanvaard om te bundelen en toe te voegen aan een volgend artikelje.

Literatuur

- Kerckhof, R., 1992. Opmerkingen over *Aequipecten opercularis* en *Chlamys varia* langs de Belgische kust. De Strandvlo 12(2) : 58-60.
- Severijns, N., 1992. De wijde mantel, *Aequipecten opercularis* (L., 1758) vers te St-Idesbaldus. De Strandvlo 12(4) : 125-126.
- Vanhaelen, M.-Th., 1992. De wijde mantel, *Aequipecten opercularis* (Linnaeus, 1758) vers op het strand aan de Belgische Westkust. De Strandvlo 12(1) : 5-7.

**Lindegaarde 3
1830 Machelen**

Wie wist het ? Vervolg

F. Bauwens

De bedoeling van dit artikel is eigenlijk om iets meer te weten over de vangst en consumptie van meeuwen. Deze vraag werd trouwens in 3 tijdschriftjes gepubliceerd, namelijk : 'De strandvlo', 'De schuddepanne' en 'De vrienden van de hoge dijken'.

Het resultaat is dat ik 3 reacties ontvangen heb. Eén ervan staat in De Strandvlo 15(2) op bladzijde 64. De tweede is een brief van de Heer M. Vermote uit Oostduinkerke en de derde is een Duits boek van Godfried Vauk en Johannes Prüter uitgegeven door Niederelbe Verlag in 1987.

Reactie nummer 1

Voor de personen die het artikel uit de vorige Strandvlo niet gelezen hebben, schrijft de Heer G. Rappé het volgende : De Vlaamse vissers vingen vanop hun schip ofwel met een schepnet ofwel met een kurk met haken meeuwen en ook wel andere zeevogels. Deze vangsten dienden voor eigen gebruik en om eens wat anders tussen de kiezen te hebben. Het was trouwens goedkoop. Dit gebeurde tot ongeveer halfweg de zestiger jaren.

Wat betreft de smaak kan Rappé zich niet veel meer herinneren, alleen dat er malse en taaie waren, waarschijnlijk het verschil tussen juveniele en volwassen vogels. Mede door de modernisering en hogere werklust aan boord lijkt dit meer en meer tot het verleden te behoren.

Reactie nummer 2

De brief van de Heer M. Vermote bevat andere informatie over de wijze van vangen en van consumptie. Of dit een delicatessie was kan hij zich ook niet meer herinneren, wel dat er nooit iets van overbleef.

Het vistuig dat ik in mijn eerste artikel heb beschreven, heeft nu ook een naam, namelijk een *kneek* (dialect ?). De beschrijving van Vermote komt overeen met het exemplaar dat in het Visserijmuseum van Oostduinkerke te zien is. De wijze waarop gevangen werd is echter helemaal anders :

Aan het smalle uiteinde van de *kneek* wordt een ijzerdraad bevestigd die je door de haringbek dwars door het lijf steekt tot die er aan de aars weer uitkomt. Vervolgens wordt er aan getrokken tot de haken zich juist aan de kop bevinden. Indien nodig windt men nog een dun extra draadje rond het aas om te beletten dat dit zou doorscheuren. Wanneer de ijzerdraad verwijderd wordt, steekt uit de haring een stukje koord van zo'n 40 cm waaraan bijvoorbeeld een gebroken kachelrooster bevestigd wordt als gewicht. Aan de rand van een stilstaand water (wad of *kelle*) wordt de *kneek* met de kop in de wind gelegd, de rooster in het zand. Vervolgens ga je er een flink eind vandaan (de meeuwen zijn ook niet van gisteren). De meeuw pikt de haring op in de vlucht maar aangezien de koord te kort is, kan hij zijn fout niet meer goedmaken en schiet er een van de haken door een neusgat. Je rent er naartoe en doodt het dier onmiddellijk. De gevangen dieren zijn meestal *Grijsaards* (jonge meeuwen), die minder taai zijn dan *Pannevlerken* (volwassen dieren).

De bereidingswijze wordt door Vermote als volgt beschreven :

Thuis werden ze eerst gevild (niet gepluimd) en nadien buiten opgehangen om ze te laten uitvriezen. De borststukken en de billen werden behouden. De rest was afval.

Moeder maakte ze dan klaar op de wijze van 'RATA', dit is : Het vlees zo goed mogelijk gaar en gebruid bakken met sjalot of ajuin. Vervolgens wordt het geheel samen met de aardappelen gekookt. In Nieuwpoort voegt men koffie bij de *rata*.

'Het was een welkome en voedzame afwisseling in onze voeding gedurende de wintermaanden tijdens de tweede wereldoorlog,' verklaart Vermote.

Reaktie nummer 3

De Heer J. Vanpraet van de Hoge Dijken ofwel Roksemput heeft mij attent gemaakt op het bestaan van een Duits boek waarin een hoofdstuk gewijd is aan het vangen van meeuwen en het gebruik ervan door de vangers.

De plaats van handelen speelt zich vooral af in Helgoland en het zuidwesten van Noorwegen. Ondanks het feit dat dit toch een flink eind van onze voordeur ligt, is het toch het vermelden waard. De vroegere eilandbewoners hadden de meeuwen tijdens de wintermaanden nodig als voedsel om te overleven. Ook de eieren werden ijverig verzameld.

In de omgeving van praktisch elk huishouden was er een meeuwenva (fig. 1) waarop in goeie dagen wel tot 100 vogels gevangen werden. Zo'n val zag er uit als een rechthoekig muurtje met een zitplank en houten stokken erop. De houten stokken lagen 30 cm van elkaar verwijderd. Naast de zitplank was een ruimere opening van 50 cm.

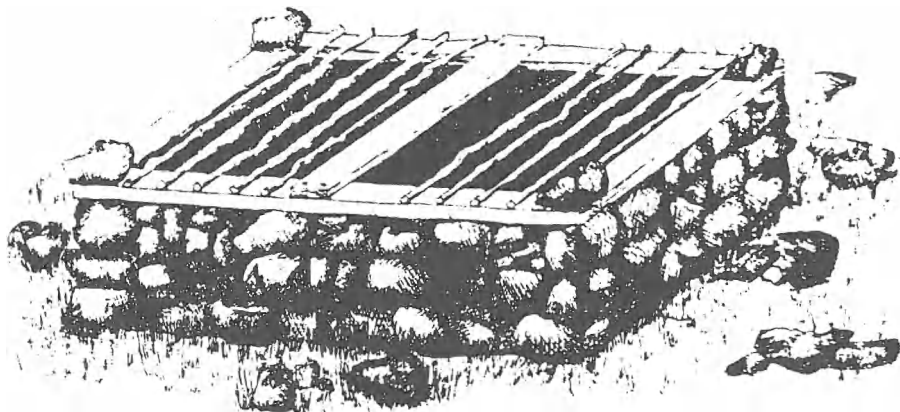

Fig. 1. Meeuwenva. (Naar Ree, 1977. Uit *Möwen*)

Als lokaas werden visresten gebruikt. Een andere manier van jagen was vanuit een cirkelvormige muur met twee meeuwenvleugels te waaien en de meeuwen te doden met een gewerschot.

De pluimen werden gebruikt om de dekbedden mee te vullen. Voor één dekbed had men ongeveer 80 grote meeuwen nodig. Het vlees werd gebraden of ingezouten voor later. De rest belandde op de weinige akkers als meststof.

Door de opkomst van het toerisme omstreeks 1850 en de verbeterende levensstandaard werden er minder en minder meeuwen gevangen. Op het einde van de 19e eeuw werden meeuwen meedogenloos vervolgd om aan de eisen van nieuwe modegrillen te voldoen : het versieren van hoofddeksels enz.

Na WO-I was deze fantasie voorbij en begon men de meeuwen te beschermen.

De schrijvers van dit boek verklaren : 'Der Mensch war als Jäger und Sammler in Küstenraum von Beginn an ein wichtiger Regulator der Möwenbestände'. Met andere woorden de mens was wel degelijk een predator van de meeuwen. Door de genadeloze jacht rond 1900 werd dit evenwicht zodanig verstoord dat een bescherming van deze zeevogels noodzakelijk was. Spijtig genoeg is er ook een keerzijde van deze bescherming : door geen eieren of vlees meer te consumeren hebben we momenteel een overschot aan bepaalde meeuwensoorten. De zilvermeeuwen hebben zich zo aan het

stadsleven aangepast dat ze er zelfs tot broeden komen. Deze stadsmeeuwen vinden voedsel in overvloed, zoals op stortplaatsen bijvoorbeeld.

Fig. 2. Circelvormig muur, werd gebruikt voor de meeuwenjacht. (foto G. Björnstad. Uit Möwen)

Weet, dat er ook een bijgeloof bestaat dat zegt, dat er in elke meeuw een ziel zou wonen van een verdronken zeeman. In vroegere tijden toen er geen sonar of ander technisch vernuft bestond, duiden meeuwen de plaats aan waar de haring zwom.

Besluit

Door dit artikel wordt terug iets recht gezet wat nooit krom was maar nu als krom beschouwd wordt. Door onze groeiende welstand vergeten we blijkbaar nogal vlug hoe men amper 30 jaar geleden aan de kust leefde. Een meeuw behoorde gedurende de wintermaanden tot een welkome afwisseling in het al karige menu. Meeuwen zijn dus absoluut EETBAAR !

Lijsterstraat 20
8432 Leffinge

P.S. En of ze nu ook lekker zijn vraagt de redactie zich nog steeds af !!!

De schaalhoren *Patella vulgata*, levend te Koksijde

M.-Th. Vanhaelen

Als aanvulling bij de publikatie van M. Jacobs, 1995, onder meer over *Patella vulgata* aan de Westkust in 1994-1995, kan ik nog de volgende gegevens kwijt :

- In de loop van 1985-1986 werden te Koksijde de golfbrekers nr. 6 en nr. 10 omgebouwd en verlengd tot strandhoofden met een lengte van respectievelijk 408 m (nabij Vissersmonument) en 420 m (nabij Ster der Zee).
- Op laatstgenoemd strandhoofd zijn er op 9 maart 1993 voor het eerst 2 levende *Patella vulgata* waargenomen op het gedeelte waar de rotsblokken beginnen. Na 2 weken waren beide levende exemplaren verdwenen : door verzamelaars losgesneden? Of hadden de schaalhorens zich verplaatst ? Mijn zoeken naar een mogelijke nieuwe standplaats van deze 2 individuen bleef vruchteloos.
- Regelmatige controle van de 2 Koksijdse strandhoofden gedurende de 2 volgende jaren leverde geen enkele levende *Patella*-vondst op.
- Onlangs op 22 juni 1995 heb ik eindelijk opnieuw één levende *Patella vulgata* ontdekt op het strandhoofd Ster der Zee. Het exemplaar meet 4 cm en is bijna volledig bedekt met zeepokken.
- Toen ik op 1 juli 1995 deze eenzaat nog eens ging observeren, bleek dat ze zich ± 25 cm zuidelijker verplaatst had, op dezelfde steen.
- Op 5 juli 1995 ben ik nogmaals aandachtig de zuidelijke helft van het rotsblokkengedeelte van het strandhoofd Ster der Zee gaan inspecteren en vond er nog 4 levende *Patella*'s, erg verspreid over de ganse lengte van de rotsblokken. Zo te zien is *Patella vulgata* dus nu ook ingeburgerd te Koksijde en zal ze waarschijnlijk in toenemende mate te vinden zijn op de 2 Koksijdse strandhoofden.

Van begin 1990 tot juli 1995 heb ik 31 lege *Patella vulgata*-schelpen verzameld aan de Westkust :

Nieuwpoort	1
Oostduinkerke	3
Koksijde	13
St.-Idesbald	1
De Panne	13

Een 10-tal van deze schaalhorens zien er redelijk vers uit : topje en ribben weinig afgesleten en de binnenzijde nog tamelijk glanzend; toch zijn deze exemplaren niet zo vers als bv. lege Patellahoedjes van het strand te Oostende, Halve Maan, waar de dieren algemeen te vinden zijn op de golfbrekers. Waar het lege Patella-materiaal van de Westkust vandaan komt, is moeilijk uit te maken : Middelkerke ? Raversijde ? De Boullonais ?

Hopelijk vallen de 5 levende schaalhorens van Ster der Zee niet ten prooi aan de verzamelwoede van toeristen, nu de grote drukte van het hoogseizoen weer is losgebroken op onze stranden !

Lindegaarde 3
1630 Machelen

Knotszakpijp of Japanse zakpijp *Styela clava* (Herdman, 1882) in de Spuikom van Oostende

E. Eneman

Op 17 juni 1995 tijdens het vissen op aasgarnalen in de Oostendse Spuikom kreeg ik in mijn netje een stuk zeesla met daarop een 8 cm hoge lichtbruine en knotsvormige zakpijp. Voor mij was het de eerste maal dat ik deze soort aldaar aantroef. Mijn vermoeden is echter dat in zo'n grote spuikom wel meerdere exemplaren te vinden zijn. Dat is gebaseerd op de eerste Belgische vondst op een golfbreker te Knokke-Heist op 19 augustus 1986 door C. d'Udekem d'Acoz. Nog geen half jaar later werd door E. Dumoulin op de Zeebrugse havendam 217 exemplaren geteld.

Volgens mij zou een grondig onderzoek in de gehele Oostendse haven en op de golfbrekers zeer interessant zijn....

Literatuur

- Udekem d'Acoz d', C. , 1986. Etude sur la faune de Knokke-Heist, III : Présence de *Styela clava* Herdman, 1882 en Belgique. De Strandvlo 6(4) : 86.
- Dumoulin, E. 1982. Nieuwe waarnemingen van de knotszakpijp, *Styela clava* herdman, 1882 langs de Belgische Oostkust De Strandvlo 7(2) : 87

**St.-Jansstraat 58
8400 Oostende**

Poëzie

EIGEN WERK (vanuit Nederland).

Rond de voorgenomen atoomproeven van de Fransen in de Stille Oceaan is heel wat deining ontstaan en ook de dumping van het olieplatform de Brenstpar in Noorwegen kwam een tijdje terug vaak in de actualiteit. Dit alles inspireerde Gert Slager tot het maken van een ironisch gedicht.

De zee is wijd...

Zwaar zwoegt de zee met zoveel zonden
van ons als mens op haar bestaan.
Wij zijn wel met de zoutplaneet verbonden,
maar als het minder moet dan doen wij rustig aan.

We dumpen minder in de oceanen.
En proeven met atomen doen we niet.
De gas- en oliewinning komt in goede banen.
Voor moeder zee ligt heel wat in 't verschiet.

De zee is ons een zorg. We zijn er bijna.
De regelgeving wordt haast optimaal.
Wie dat gelooft die noem ik zeer gelovig.
We zijn er bijna? Maar nog niet helemaal !!

En de zee is wijd.

Gert Slager

Lutraria angustior (Philippi, 1844) met vers dier te Koksijde

M.-Th. Vanhaelen

Op 23 maart, bij oostenwind, lag er behoorlijk veel aanspoelsel in de vloedlijn, net ten noorden van de golfbrekers van Koksijde. Kleine, vers dode en levende bivalven vormden de hoofdmoot; vooral het nonnetje *Macoma baltica* viel op, met meer dan 1000 doubletten, waarvan ruim de helft nog levend. Ook de rechtsgestreepte plaatschelp *Tellina fabula* lag er opnieuw talrijk. Van de 339 exemplaren die ik telde, bevatten de meesten het dode dier. Kleine *Spisula subtruncata* van ± 15 mm en de witte dunschaal *Abra alba* maakten eveneens deel uit van het levend gezelschap. Plots bemerkte ik tus-

sen dat klein grut een zeer langgerekt wit doubletje van 24 mm, waarvan de bewoner nog heel vers was. Vermoedelijk is het doubletje leven aangespoeld. Het betrof naar alle waarschijnlijkheid een *Lutraria* !

fig. juveniele *Lutraria angustior* (23 maart 1995)

Aan de onderrand van de afzettingen kropen, her en der levende fuikhorens *Nassarius reticulatus*. Ik telde er 17 met volledig dier.

Hoogst ongewoon leek mij het groot aantal aangespoelde *Psammechinus miliaris*: meer dan 1000 zeeëgeltjes van ± 15 mm lagen er, bijna allemaal vers dood in de strandkellen.

Zuidelijker, tussen de golfbrekers lag groter en zwaarder materiaal o.a. *Ensis directus*, *Venerupis senegalensis*, *Spisula solida*, 10-tallen verse lege *Mactra corallina* en één levende kokkel *Cerastoderma edule* van 43 mm.

En wat voor een rare sinjeur van een vis lag daar in de vloedlijn ? Een *Cyclopterus lumpus*, de snotolf ! Spijtig genoeg was hij dood en uitgedroogd, dus niet meer zo betoverend mooi als die prachtige verschijning tussen de rotsachtige strandpoeltjes te Luc-sur-Mer

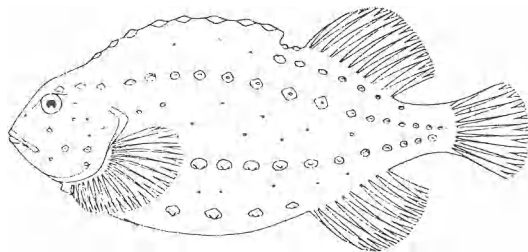

Fig. 2. Snotolf *Cyclopterus lumpus* (Linné, 1758).
(Naar A. Wheeler, 1978)

op 7 april 1993 (Severijns, 1994).

Thuis vergeleek ik de mantellijn en -bocht en de schelpvorm van het zeldzame verse *Lutraria*-doubletje met de beschrijving door Tebble (1976) en kwam tot de conclusie dat het een *Lutraria angustior* was. Het periostracum van dit juveniel doubletje is gebroken wit van kleur en valt nauwelijks op. Losse kleppen en zelfs doubletten *Lutraria angustior* met resten van het periostracum worden al eens meer gevonden aan onze Westkust, doch van een levend aangespoeld exemplaar op het Belgische strand had ik nog niet eerder gehoord.

Literatuur

Severijns, N., 1994. Verslag van de Normandiëreis (5-10 april 1993). De Strandvlo, 14(1) : 16-32.

Tebble, N., 1976. British Bivalve Seashells. Trustees of the British museum (N.H.) : 212 p.

**Lindegaarde 3
1830 Machelen**

Rariteitenkabinet

Een strandkrab met 2 krabbezakjes

36028

Het krabbezakje *Sacculina carcini* is een parasiet die vrij regelmatig kan opgemerkt worden onder het achterlijf van de strandkrab *Carcinus maenas*, in mindere (?) mate onder het achterlijf van *Pisa armata* (die evenwel slechts zeer zelden aan de Belgische kust voorkomt) en onder het achterlijf van soorten van het geslacht *Liocarcinus* (de zwemkrabben).

Zeer merkwaardig was echter de vondst op 29 april 1993 te Koksijde : onder het achterlijf van een toen gevonden strandkrab bevonden zich TWEE krabbezakjes !

Literatuur

Holthuis, L.B. & G.R. Heerebout, 1986. De Nederlandse Decapoda. - Wetenschappelijke Mededelingen KNNV nr. 179, 66p.

M. Jacobs

Een vondst van *Sepia pharaonis* (Ehrenberg, 1831) aan de Belgische Westkust

M. Jacobs

Op 3 februari 1995 controleerde ik de vloedlijn te Oostduinkerke op aangespoelde dode zeevogels, hierbij weliswaar de schelpen en andere zee-organismen niet uit het oog verliezend. Ik zag o.a. enkele lege eikapsels van de hondshaai *Scyliorhinus canicula*, enkele fragmenten van fluwelen zwemkrabben *Macropipus puber* en van helmkrabben *Corystes cassivelaunus*, een tiental dode zeeëgels *Psammechinus miliaris*.

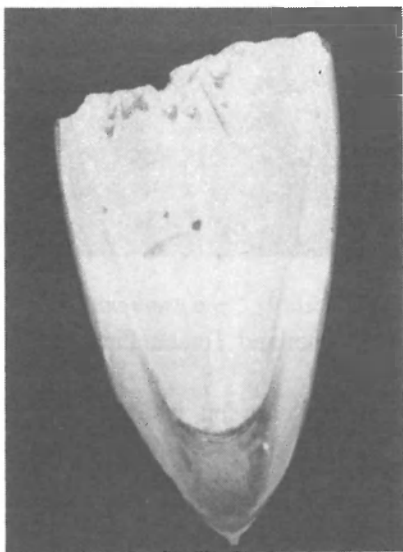

foto 1 : *Sepia pharaonis*

kunnen toch een aantal determinerende kenmerken genoteerd worden (Lacourt, 1981) : een kegelvormig caudaal deel, begrensd door een smalle chitineuze rand; langs deze zijde van de schelp is ook de sterke korreling erg opvallend. Aan de dorsale zijde is de schelp glad en bedekt met een chitineus vlies (wat voor een ietwat 'glanzend' uitzicht zorgt) dat vooral aan de onderzijde van de 'kap' het meest opvallend is; de groeilijntjes zijn duidelijk zichtbaar en gescheiden door ingekerfde tussenruimten. Deze kant vertoont ook een 'groeve' in het midden die zich over de ganse lengte van de schelp uitstrekt. Een volledige schelp van *S. pharaonis* heeft ook een rostrum dat meer

Plots trof mijn blik een stuk van een *Sepia*-schelp, waarvan onmiddellijk duidelijk was dat ze niet tot de 'gewone' zeeekat *S. officinalis* behoorde. In de eerste plaats dacht ik aan een schelp van een sierlijke zeeekat *S. elegans*, een soort waarmee ik niet vertrouwd was. Nazicht thuis leverde echter een ander resultaat op: het betrof namelijk een schelp van *Sepia pharaonis*. (foto 1 en 2)

Na *S. officinalis*, *S. elegans* en *S. orbignyana* is dit dus de vierde Sepidae die gevonden werd aan de Belgische kust (Backeljau, 1986).

Ondanks het feit dat het hier slechts de helft van de schelp betrof, en dat dit gedeelte nog aangepikt was door vogels,

uitgesproken is dan dat van *S. officinalis*, maar dit is bij het gevonden ex. grotendeels afgebroken.

Het verspreidingsgebied van deze inktvis strekt zich uit van de Rode zee aan de Oostkust van Afrika tot Japan (Lacourt, 1981), maar in het verleden werden ook al enkele vondsten van *S. pharaonis*-schelpen beschreven aan de Franse en Nederlandse kust : in 1972 bij Arcachon/Cap Ferret (ZW-Frankrijk) : 1 ex. op 18 april en 3 ex. in de maand juli van dat jaar (Lacourt, 1974).

In 1973 werd er eveneens een ex. gevonden op het Nederlandse strand van Langevelder Slag (Lacourt, 1975) waarbij door de beschrijvende auteur een mogelijk verband tussen de vondsten wordt verondersteld : namelijk dat ze afkomstig zouden kunnen zijn van eenzelfde groep verdwaalde dieren. Tenslotte wordt er ook nog melding gemaakt van een vondst van

1 ex. op 23 december 1982, op het Nederlandse waddeneiland Terschelling (de Bruyne, 1983).

Zoals bij zoveel 'exotische' diersoorten die hier worden waargenomen is het uiteraard zeer moeilijk om een zekere uitspraak te doen over de 'wilde' herkomst van dergelijke organismen. Een 'verdwaalde' inktvis zou hier wel kunnen terechtkomen, drijvende voorwerpen kunnen over zeer grote afstanden door zeestromingen getransporteerd worden (de afwezigheid van enige 'begroeiing' op de gevonden schelp spreekt deze mogelijkheid echter een beetje tegen) maar een 'culinaire' oorsprong is natuurlijk ook niet uitgesloten, zoals bijvoorbeeld in het verleden reeds werd vastgesteld in verband met aangespoelde, gekookte, blauwe zwemkrabben (*Callinectes sapidus*) (Holthuis & Heerebout, 1986).

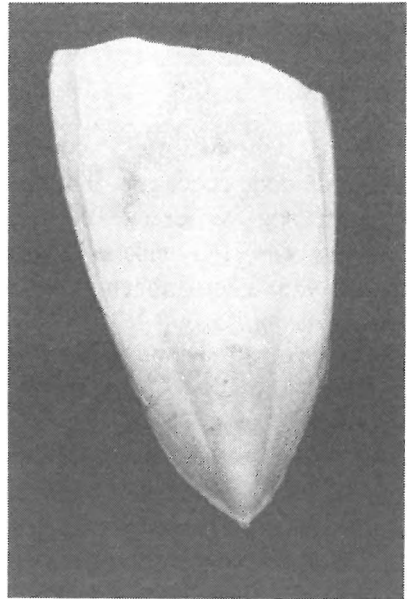

foto 2 : *Sepia pharaonis*

Summary

On the Oostduinkerke beach, the author has found a rather well preserved but incomplete shell of the exotic Cephalopod *Sepia pharaonis*. The shell layed on 3 February 1995 in the flood-mark.

Literatuur

- de Bruyne, R.H., 1983. Een dagje Boschplaat, na storm. - Het Zeepaard, 43(5): 159-161.
- Lacourt, A.W., 1974. Quelques mollusques marins de la région d'Arcachon, France. - Basteria, 38(5-6): 129-147.
- Lacourt, A.W., 1975. a. Een vondst van *Sepia pharaonis* Ehrenberg, 1831 op het Nederlandse strand. - Basteria, 39(1-2): 3-4.
- Lacourt, A.W., 1975. b. *Sepia pharaonis* Ehrenberg, een soort nieuw voor Nederland. - Het Zeepaard, 35(4): 63-66.
- Lacourt, A.W. & P.H.M., Huwae, 1981. De inktvissen (Cephalopoda) van de Nederlandse kust. - Wetenschappelijke mededelingen KNNV nr. 145, 32 p.
- Holthuis, L.B. & G.R., Heerebout, 1986. De Nederlandse Decapoda. - Wetenschappelijke mededelingen KNNV nr. 179, 66 p.

Bonheidensteenweg 17
2812 Muizen

KORTE MEDEDELINGEN

Rijkswaterstaat in de bres voor de purperslak

36030

Dat het slecht gaat met de purperslak *Nucella lapillus* weet zo ondertussen al wel iedereen. In België is ze reeds lang verdwenen; in Nederland gaan de populaties zienderogen achteruit. Het gebruik van tributyltin (TBT) in scheepsverven is daar niet vreemd aan. Tegenover deze negatieve evolutie op het terrein staat een positieve evolutie in het overheidsdenken, vooral in Nederland dan. Rijkswaterstaat houdt zich al lang niet meer alleen met het bouwen van dijken en afsluitdammen bezig. De laatste jaren is er ook een ecologisch bewustzijn gegroeid. Dat komt vandaag onder meer tot uiting bij de opstelling van een plan tot herstel van de natuurwaarden in de Westerschelde, naar aanleiding van de toekomstige verdieping van de Westerschelde op vraag van de Vlaamse regering en bepaalde economische belangengroepen. Over het herstelplan op zich ga ik niet verder uitweiden. De discussies daarover zijn trouwens nog volop bezig. Eén van de zaken die wel duidelijk is, is dat Rijkswaterstaat, en dan vooral de Dienst Getijdewateren en het Rijksinstituut voor Kust en Zee (RIKZ) zich willen inzetten voor het behoud en de verhoging van de biodiversiteit in de estuaria en getijdenezones. Eén van de biota waarvoor zij speciale belangstelling hebben is de purperslak.

In 1988 reeds deed het Bureau Waardenburg op vraag van de Dienst Getijdewateren een onderzoek naar het voorkomen van *Nucella lapillus* (vooral gebaseerd op literatuurstudie), wat resulteerde in de brochure 'Purperslak (*Nucella lapillus*), ecologisch profiel (november 1988)'. Het is wel duidelijk dat de interesse voor deze soort vooral gegroeid is omdat het een goede TBT-indicator gebleken is. In de studie over de purperslak wordt het volgende aanbevolen: 'Overwogen zou kunnen worden om waar mogelijk en gewenst milieubouw toe te passen om geschikte leefomstandigheden te creëren voor het laten voortbestaan van een van elders aangevoerde populatie purperslakken. Aldus kan een meetnet worden verkregen om TBT-contaminatie te traceren'.

Van de Westerschelde was tot voor kort alleen Vlissingen als vindplaats bekend. Vrij verrassend vond men op 27 september 1990 nog een 10-tal levende exemplaren van *Nucella lapillus* in de jachthaven van Breskens, en wel op de kreukelberm-bestorting, direct boven de laagwaterlijn. Of deze populatie zich heeft kunnen handhaven dient nog te worden nagegaan.

In het kader van het onderzoeksplan voor herstel van de natuurwaarden in de Westerschelde zal het onderzoek met betrekking tot de purperslak worden verdergezet.

Bovenstaande informatie werd mij bereidwillig ter beschikking gesteld door ingenieur van Berchum van het RIKZ. De contacten met Rijkswaterstaat zullen verder worden uitgebouwd.

D. Wouters

Fair Isle : alle eilandbewoners in de bres voor bescherming zee 36031

Fair Isle is een Brits eilandje gelegen tussen de Orkney en Shetland-eilanden. Vorig jaar kreeg het de status van 'Special Protection Area' als gevolg van de Europese Vogelrichtlijn, vanwege zijn internationaal belangrijke kolonies zeevogels.

Op het eiland broeden zo'n 27.000 paar Noordse stormvogels, 1.100 paar gekuifde aalscholvers, 19.340 paar drieteenmeeuwen, 32.200 paar zeekoeten, 20.200 paar papegaaiduikers en 150 kleine jagers.

De zee die Fair Isle omringt speelt een cruciale rol in de traditionele eiland economie. Tevens vormen deze wateren waardevolle voedingsgronden voor de zeevogels van de Orkney's en Shetlands. De eilandbewoners zijn realistische mensen die het natuurbehoud een warm hart toedragen. Zij schatten het bestaande partnership tussen de eigenaars van het eiland - National Trust for Scotland - en het eilandbestuur naar waarde.

Alle belangengroepen zijn het erover eens dat de bescherming van de zee prioriteit heeft. De invloedrijke Royal Society for the Protection of Birds (RSPB) stelt Fair Isle dan ook als voorbeeld voor de rest van Groot-Brittannië.

D. Wouters

Heropening visvangst op zandaal bedreigt opnieuw ecologisch evenwicht op Shetlands 36032

Tijdens de jaren tachtig stierven vele duizenden jonge zeevogels op de Shetland eilanden de hongerdood bij gebrek aan zandaal in de kustwateren. Door jaren van overbevissing was de zandaal praktisch verdwenen. In 1991 verklaarde het Schotse Departement voor Landbouw en Visserij de visvangst op zandaal terecht voor gesloten. Sindsdien is er een lichte verbetering opgetreden in het zandaalbestand. Nu dreigt dit

beginnend herstel weer teniet gedaan te worden doordat hetzelfde departement de visvangst op zandaal - zij het op kleine schaal (beperkt tot 3.000 ton) - weer toegelaten heeft voor de zomer 1995.

De Britse natuurbeschermers zijn uiteraard niet te spreken over deze beslissing, die de belangrijke zeevogelkolonies van de Shetlands opnieuw fataal kan worden.

D. Wouters

Nog enkele vondsten van de blauwpootzwemkrab *Liocarcinus depurator* (L., 1758) aan de Belgische Westkust 36034

Op 6 en 7 oktober 1994 lagen er in De Panne 2 vervellingsschilden en 1 te Koksijde van een krabbesoort die me niet zo bekend voorkwam : het ruwe schildoppervlak is volledig bezaaid met knobbeltjes, op het bovenste gedeelte zijn deze minder uitgesproken en eerder puntvormig, op de onderste helft van het schild zie je erg geprononceerde richeltjes, die min of meer evenwijdig aan de schildrand verlopen (Fig. 1). Mijn vermoeden dat het de blauwpootzwemkrab betrof, werd tijdens de jaarvergadering 1995 door C. d'Udekem d'Acoz bevestigd. De schildjes zijn 29 mm, 28 mm en 27 mm breed.

Op 11 maart 1995 ging ik even de bijvangsten bekijken van een garnaalvisser te Koksijde, die met een kleine buit uit zee strandwaarts keerde. Het merendeel bestond uit hydroïdpoliepen; naast een handvol dikke garnalen en enkele juveniele platvisjes, kropen er een tiental strandkrabben *Carcinus maenas* rond in het net.

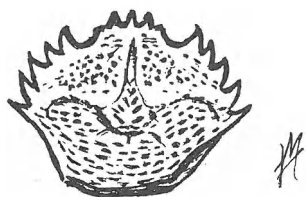

Fig. 1 Schild van *Liocarcinus depurator* Koksijde 7/10/94.

De enige zwemkrab die ertussen zat nam ik mee. Het erg uitgeputte dier, dat al bijna geen reacties meer vertoonde toen ik het opraapte, was 10 minuten later dood. Thuis zag ik dat het een blauwpootzwemkrab was. Het ♀ dier, zonder eieren, meet 32 mm op 25 mm. Op het schild zat slechts één kleine pok.

Op 1 mei 1995 lag er bij de eblijn, ter hoogte van het Schipgat te Koksijde weer een dode *Liocarcinus depurator*. Het dier van onbepaald geslacht (achterlijf ontbrak) was bijna volledig bezet met harige vliescelpoliep *Electra pilosa*, gekartelde zeepokken *Balanus crenatus* en resten hydroïdpoliepen. Gelukkig was de bovenzijde van het achterste lid van de zwempoten niet begroeid, zodat de violetkleur duidelijk

opviel. De carapaxbreedte, 4 cm en de zware bezetting met andere organismen, doet vermoeden dat het een ♂ dier is. (d'Udekem d'Acoz, 1995).

Literatuur

Udekem d'Acoz, C. d', 1995. Echouage en masse de *Liocarcinus arcuatus* (Leach, 1814) sur la côte Belge en janvier 1994. De Strandvlo, 15(1) : 10-13.

M.-Th. Vanhaelen

Overvloedige roodbruine algenbloei in voorjaar 1995 aan de Westkust

36035

Reeds op 22 april 1995 nam ik, dit jaar een roodbruine zeebloei waar. Misschien was dit verschijnsel al vroeger aan de gang.

Wat me wel verwonderde was dat deze periode van rode algenbloei ruim 3 weken aanhield. Het hoogtepunt van deze bloei deed zich voor rond 7 mei. Toen zaten grote delen van het medio-litoraal van het Westhoekstrand in De Panne onder een glibberige dikke bruine brij. De zee had gedurende die 3 weken een roodbruine kleur. Er was geen schuimvorming. Pas op 18 mei trad er een andere bloei op, nl. met geelachtig schuim.

Wie zag dit ook ?

Wie weet er meer over ? (Giftig, niet giftig, gevolgen voor zeefauna en - flora ?)

M.-Th. Vanhaelen

Levende Japanse oesters *Crassostrea gigas* (Thunberg, 1793) op dode *Carcinus maenas* te Koksijde

36036

Toen ik op 19 en 20 mei 1995, na het stormweer (N-NW) van 17 mei de talrijk aangespoelde dode helmkrabben verzamelde tussen de 10 golfbrekers van Koksijde, zag ik een verschijnsel dat ik hier aan de Westkust nog nooit eerder heb opgemerkt. Op enkele dode strandkrabben zaten juveniele levende Japanse oestertjes : bij 3 krabben op de buikzijde, bij een andere op het rugschild; zelfs op een krabbepoot, nl. op de merus van de 3de loopoot was een minuscuul oestertje van ± 9 mm op ± 3mm te zien. Na

controle van de andere dood aangespoelde krabbesoorten bleek dat alleen *Carcinus maenas* bezet was met Japanse oesters.

Eerder dit jaar, op 11 februari lag er in Bray-Dunes ook een juveniele *Crassostrea gigas*. Die zat vastgegroeid op een fragment van een oude Donax-klep.

Grotere doubletten *Crassostrea gigas* spoelen op de stranden van de Westkust, vooral na zware stormen, zowel levend als vers leeg aan. Dit reeds sinds einde 1990. Zo zijn er o.a. op 27 februari 1994 tegen het strandhoofd van Ster der Zee 11 gesloten oesters gevonden, allen 7 à 8 cm lang.

Het ziet er naar uit dat de Japanse oester, die zich elders aan onze kust reeds vestigde op de golfbrekers, nu ook in Koksijde op de 2 strandhoofden een vaste stek heeft.

Waarom de jonge oesters alleen op strandkrabben gevonden worden, blijft voorlopig gissen. Misschien is het vooral de stevigheid van de dode *Carcinus maenas* die haar geschikt maakt als substraat voor de juveniele Japanse oesters? Of zijn er andere oorzaken?

M.-Th. Vanhaelen

De Schelde telt nu evenveel vissoorten als 100 jaar geleden 36037

De Schelde, en dan meer bepaald de Zeeschelde tussen de Nederlandse grens en Antwerpen, is weliswaar nog geen zuivere rivier, maar het ecologisch herstel is al wel dusdanig gevorderd, dat de rijkdom aan vissoorten weer even groot is als op het einde van vorige eeuw.

In opdracht van de directie van de Kerncentrale van Doel (Electrabel) onderzocht het Laboratorium voor Ecologie en Aquacultuur van de K.U.L. de invloed van de wateroppompinstallatie van de kerncentrale op de vispopulaties in de Zeeschelde. Naar aanleiding hiervan werden uiteraard de nodige inventarisaties uitgevoerd. In het totaal werden in de Beneden-Zeeschelde niet minder dan 46 vissoorten waargenomen. Tal van zeevissoorten maken gebruik van de mariene en brakwaterzone van de Schelde in hun eerste levensjaar. Ze kunnen er snel groeien dankzij het overvloedig aanwezige voedsel. Na hun eerste levensjaar migreren ze naar zee, waar ze verder opgroeien en zich uiteindelijk voortplanten.

De belangrijkste soorten zijn onder andere dikkopje, lozana's grondel, haring, sprot, horsmakreel, rode poon, grauwe poon, zeedonderpad, snotolf, pitvis, wijting, vijfdradige meun, grote zeenaald, kabeljauw, schol, schar, bot, steenbol, tong, zeebaars, zeestekelbaars en vorskwab.

Daarnaast komen een aantal typische brakwatersoorten voor, zoals ansjovis, brakwatergrondel, driedoornige stekelbaars, kleine zeenaald, koornaarvis, puitaal, spiering en zandspiering. Tenslotte werden ook twee belangrijke migrerende soorten gevangen : zalm en zeeforel.

Overigens bleek reeds twee jaar geleden dat er reeds meer zeevis in de Schelde vertoefde dan aanvankelijk werd gedacht.

Bij een inventarisatie van het visbestand van het Galgenweel te Antwerpen Linkeroever - dat in verbinding staat met de Schelde - stelden de onderzoekers van de Provinciale Visserijcommissie vast dat de meest algemeen voorkomende vis de bot was (er werden 268 stuks geteld op een totaal aantal vissen van 818).

Zo pas werd trouwens ook reeds bot gesignaleerd in de Grote Nete te Lier ! Vooral de bot doet het dus zeer goed de laatste tijd. Het staat ook vast dat de visconcentraties van vele soorten nog zullen toenemen bij een verder ecologisch herstel van de Schelde.

D. Wouters

Ook krabben en garnalen doen het steeds beter in Zeeschelde

36039

Hetzelfde KUL.-onderzoek leverde ook gegevens op over de aanwezigheid van Crustacea in de Zeeschelde. Zo blijken de strandkrab, Chinese wolhandkrab en de zuiderzeekrab verre van zeldzaam. Wél zeldzaam zijn de gewone zwemkrab en de blauwe zwemkrab. Twee garnaalsoorten komen algemeen tot zeer algemeen voor : de grijze garnaal en de steurgarnaal.

D. Wouters

Jeugdherberg "De Ploate"

Langestraat 82, 8400 Oostende

Tel. 059/80.52.97

Verzorgt voor u:

Natuureducatief maatwerk voor individuele leden, gezinnen, groepen en scholen (volgens leeftijdsgroepen, budget en aangevraagd thema).

Volledig uitgewerkte dag, halvedag uitstappen en meerdaagse verblijven.
Geleide strandwandelingen.

Inrichten van studiedagen, kadervorming, congressen, seminaries en vergaderingen.

Alles-inbegrepen-programma's: volpension accomodatie, uitstappen, opdrachten, werkbladen, didactisch en educatief materiaal, documentatie en een degelijke begeleiding door onze gidsen.

Groene winkel, natuur-infocentrum en vogelasiel.

SIGHTS OF NATURE

DE PUTTER

Nieuw adres !!!

Pieter de Conincklaan 108
8200 Brugge - Sint Andries
Tel.: 050/31.50.01 - Fax : 050/31.68.47

Het adres voor de natuurliefhebber :

- Verrekijkers
- Sterrekkijkers
- Microscopen
- Stereomicroscopen
- Loupen
- Statieven
- Kompassen
- Natuurboeken
- Nestkassen
- Sportieve kledij
- Laarzen
- C.D.'s met natuurgeluiden
- Geschenkartikelen

Bezoek onze Showroom. Je vindt er de grootste keuze aan optisch materiaal, aan de voordeligste prijzen.
Vergelijk en test het materiaal in een natuurvriendelijk kader. Rechtstreekse observatie in de tuin.

Plan zie achterzijde ➤

